Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
GERARD HOGAN IŠVADA,
pateikta 2021 m. gegužės 12 d.[1]

Byla C-124/20

Bank Melli Iran, Aktiengesellschaft nach iranischem Recht
prieš
Telekom Deutschland GmbH

(*Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg* (Hanzos miesto aukštesnysis apygardos teismas, Hamburgas, Vokietija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Prekybos politika – Apsauga nuo trečiosios šalies priimtų teisės aktų eksteritorialaus taikymo sukeliamo poveikio – Ribojamosios priemonės Iranui – Jungtinių Amerikos Valstijų nustatytos antrinės sankcijos – Draudimas laikytis tokių teisės aktų – Pasinaudojimas teise bendrąja tvarka nutraukti sutartį“

I. Įvadas

1. Šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 1996 m. lapkričio 22 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2271/96, saugančio nuo trečiosios šalies priimtų teisės aktų eksteritorialaus taikymo poveikio ir tuo grindžiamų ar iš to kylančių veiksmų (toliau – Sąjungos blokavimo statutas)[2], pastarąjį kartą iš dalies pakeisto 2018 m. birželio 6 d. Komisijos deleguotuoju reglamentu (ES) 2018/1100[3], išaiškinimo. Jis kyla tiesiogiai iš 2018 m. gegužės mėn. (tuometinio) JAV prezidento Donald Trump priimto sprendimo Jungtinių Amerikos Valstijų vardu pasitraukti iš 2015 m. liepos mėn. sudarytos sutarties, kuri populiariai vadinama Irano branduolinio ginklo sutartimi. Dėl tokio sprendimo Irano bendrovėms ir kitiems Irano subjektams turėjo būti pradėtos iš naujo taikyti tam tikros JAV sankcijos, kurių taikymas 2015 m. buvo sustabdytas.

2. Dėl užsienio politikos ir nacionalinio saugumo priežasčių Jungtinės Amerikos Valstijos, ypač siekdamos kovoti su terorizmu, nustatė įvairių rūšių ekonomines sankcijas valstybėms ir fiziniams asmenims arba juridiniams subjektams. Kai kurios iš šių sankcijų yra ilgalaikės, pavyzdžiui, Kubai taikomas embargas, kurį buvo leista taikyti 1961 m. priėmus *Foreign Assistance Act* (Užsienio paramos įstatymas) ir kuris 1996 m. buvo kodifikuotas *Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act* (Kubos laisvės ir demokratinio solidarumo (*Libertad*) įstatymas). Nuo 2001 m. rugsėjo 11 d. ir suaktyvėjus kovai su terorizmu JAV ekonominių sankcijų programa išsiplėtė.

[1] Originalo kalba: anglų.

[2] OL L 309, 1996, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 10 sk., 1 t., p. 75.

[3] 2018 m. birželio 6 d. Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) 2018/1100, kuriuo iš dalies keičiamas [Sąjungos blokavimo statuto] priedas (OL L 199I, 2018, p. 1).

3. Nors minėtos sankcijos daugiausia taikomos JAV asmenims ir JAV jurisdikcijai priklausantiems ne JAV asmenims, prekiaujantiems su atitinkamomis šalimis arba investuojantiems jose (pirminės sankcijos), kai kurios nuostatos taip pat nukreiptos į veiklą, kuriai JAV jurisdikcija netaikoma, daugiausia užsienio bendrovių veiklą (antrinės sankcijos). Iš tiesų daugeliu JAV teisės aktų, kuriais įgyvendinamos tokios sankcijos, siekiama skirti sankcijas trečiųjų valstybių subjektams, prekiaujantiems su tiksline valstybe, arba uždraudžiant šiems trečiųjų valstybių subjektams prekiauti su JAV [4].

4. Šie mėginimai išplėsti JAV jurisdikciją už savo teritorijos ribų jau seniai kritikuojami Sąjungos lygmeniu [5], nes paprastai tokios pastangos veda prie per didelės jurisdikcijos, kurią, kai kurių autorių nuomone, sunku suderinti su bendraisiais viešosios tarptautinės teisės principais [6]. Čia būtų galima pažymėti, kad pagal ESS 21 straipsnio 1 dalį ir 21 straipsnio 2 dalies h punktą

[4] Žr. Redding, B. „The Long Arm of the Law or the Invasive Reach of the American Legal System“, *Int'l Bus. L.J.*, 2007, p. 659. Savo atskirojoje nuomonėje byloje *United States v. Verdugo-Urquidez*, 494 U.S. 259, (1990) 280-281, teisėjas Brennan J nurodė: „the enormous expansion of federal criminal jurisdiction outside our Nation's boundaries has led one commentator to suggest that our country's three largest exports are now rock music, blue jeans, and United States law“ („dėl milžiniškos federalinės baudžiamosios jurisdikcijos ekspansijos už mūsų Valstybės sienų vienas komentatorius netgi nurodė, kad mūsų šalis dabar daugiausia eksportuoja roko muziką, mėlynus džinsus ir JAV teisę“ (cit. Grundman, V. R. „The New Imperialism: The Extraterritorial Application of United States Law“, The *International Lawyer*, vol. 14, 1980, p. 257).

[5] Problemas, su kuriomis susiduriama Sąjungos teisėje dėl tam tikrų teisės aktų eksteritorialumo, ateinančiais metais taip pat reikėtų aktyviai kelti Teisingumo Teismui brangioje asmens duomenų apsaugos srityje. Iš tiesų 2018 m. *U. S. Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act* (JAV įstatymas dėl teisėto duomenų naudojimo užsienyje patikslinimo), kuriuo buvo iš dalies pakeistas 1986 m. *Stored Communications Act* (JAV Saugomų pranešimų įstatymas), JAV teisėsaugos institucijoms suteikti įgaliojimai prašyti daugelio didžiausių debesijos paslaugų teikėjų pateikti jų saugomus duomenis, net jei jie saugomi už JAV ribų. Vis dėlto duomenų saugojimo rinkoje daugiausia dominuoja JAV bendrovės (daugiau kaip 85 %).

[6] Remiantis Prancūzijos parlamento pranešimu, JAV administracija retai kada varginasi pateisinti savo jurisdikciją. Praktiškai atrodo, kad Europos bendrovėms, nuteistoms už JAV sankcijų pažeidimą (daugiausia – bankams), buvo pritaikytos pirminės sankcijos. Jų sudaromi pretenzijų sureguliavimo susitarimai grindžiami plačia tradicinių bendrųjų teritorinės jurisdikcijos principų samprata, motyvuojant tuo, kad nagrinėjamos operacijos buvo nukreiptos į JAV finansų įstaigas arba vykdomos per jas ar kad jos buvo vykdomos per JAV, nes jos vykdomos JAV doleriais (USD), todėl jose neabejotinai dalyvauja JAV tarpuskaitos namai. Žr. Lellouche, P. ir Berger, K. „L'extraterritorialité de la législation américaine“, Rapport d'information, Assemblée Nationale, Prancūzija, 2016, p. 49–53. Dėl JAV teisės aktų galimo pateisinimo ar jo stokos pagal tarptautinę teisę žr., be kita ko, Ryngaert, C. „Extraterritorial Export Controls (Secondary Boycotts)“, *Chin. J. Int'l L.*, vol. 7, 2008, p. 625, ypač p. 642 ir paskesni; Meyer, J. A. „Second Thoughts on Secondary Sanctions“, *U.P. J. Int'l L.*, 30, 2009, p. 905, p. 932 ir paskesni ir Ruys, T. ir Ryngaert, C. „Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to US Secondary Sanctions“, *British Yearbook of International Law*, 2020, p. 9–65.

Sąjunga įpareigojama saugoti ir palaikyti šią tarptautinės teisės sistemą. Be to, Europos verslo bendruomenė yra išreiškusi prieštaravimą dėl tokių teisės aktų, nes praktiškai jie turi poveikį beveik vien užsienio bendrovėms [7].

5. Dėl visų šių priežasčių tokių teisės aktų, kurie gali turėti reikšmingą eksteritorialų poveikį, buvimas neliko nepastebėtas. 1996 m. Sąjunga priėmė Sąjungos blokavimo statutą, kurio 5 straipsnio pirmoje pastraipoje Europos bendrovėms draudžiama paklusti JAV priemonėms [8]. Vis dėlto įtampa tarp dviejų teisinių režimų, dėl kurios iš esmės ir pateiktas šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą, galimai kelia geopolitinių problemų, susijusių ne tik su suverenitetų kolizija, bet ir su konkuruojančiomis reguliavimo kliūtimis Sąjungos ir JAV rinkose. Kaip grafiškai rodo šios bylos faktinės aplinkybės, dėl Sąjungos blokavimo statuto veikimo kyla iki šiol neišspręstų teisinių problemų ir daug įvairių išskirtinai praktinių problemų, iš kurių bene svarbiausia yra ta, kad Europos bendrovės dėl dviejų skirtingų ir tiesiogiai vienas kitam prieštaraujančių teisinių režimų taikymo susiduria su neįmanomomis išspręsti ir gana nesąžiningomis dilemomis [9]. Negaliu nepastebėti, kad dėl tokių dilemų pobūdžio ir nesant aiškių gairių svarbiais teisiniais klausimais, kurių tiesiogiai kelia Sąjungos blokavimo statuto veikimas, Sąjungos teisės aktų leidėjas galėtų išsamiau peržiūrėti, kaip šiuo metu veikia šis statutas.

[7] Kaip teigia Hubert de Vauplane, „žvelgiant į OFAC [(*Office of Foreign Asset Control* (Užsienio aktyvų kontrolės tarnyba), kuri yra atsakinga už šių sankcijų vykdymo užtikrinimą] veikimo būdą labiausiai šokiruoja tam tikras tropizmas siekiant nubausti daugiausia užsienio bankus, nors vienintelis teisinis jų ryšys su JAV yra dolerio naudojimas kaip mokėjimo valiutos“. De Vauplane, H. „Iran: ‘Sanctions américaines contre les banques européennes, hypocrisie ou arnaque?“, *Les Échos*, 2012 m. rugpjūčio 23 d. Taip pat žr. Stratmann, K., Koch, M. and Brüggmann, M. „Deutsche Firmen leiden unter US-Sanktionen – Amerikanische Konkurrenten werden geschont“, *Handelsblatt*, 2019 m. vasario 12 d. ir „Wie hart Amerikas Forderung deutsche Unternehmen trifft“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2018 m. gegužės 10 d. (šaltinis: https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/schutz-deutscher-unternehmen-vor-us-sanktionen-schwierig-15583846.html). Susijusioje (kovos su korupcija) srityje *The New York Times* taip pat pažymėjo, kad 2012 m. „žvelgiant į pagrindinių tokius pretenzijų sureguliavimo susitarimus sudarančių bendrovių sąrašą įsidėmėtinas vienas aspektas: jame nėra JAV subjektų pavadinimų“ (Wayne, L. „Foreign Firms Most Affected by a US Law Barring Bribes“, *The New York Times*, 2012 m. rugsėjo 3 d.). Taip pat žr. Jakobeit, C. „Große Schmiergeldzahler“, *Welt-sichen*, Nr. 9, 2010 (šaltinis: https://www.welt-sichten.org/artikel/3103/grosse-schmiergeldzahler), kuris komentuoja, kad JAV bendrovės jau yra įgijusios ne vieno dešimtmečio patirtį, kaip išvengti *Foreign Corrupt Practices Act* (Užsienio korupcinės veiklos įstatymas, FCPA) ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) reikalavimų, ir pažymi, kad JAV vyriausybė daro politinį spaudimą, remdamasi savo slaptųjų tarnybų gauta informacija, dėl kurios pelningiems projektams teko pakartotinai skelbti konkursus, ir galimybę kreiptis į *US Department of Justice* (JAV Teisingumo departamentas) dėl FCPA netaikymo remiantis nacionalinio saugumo interesais. Be to, prie labai plačios tokių teisės aktų taikymo srities prisideda problemos, susijusios su tokių procedūrų gynimo kaina dėl tam tikrų procedūrinių mechanizmų, prašymais vykdant tas pačias procedūras pateikti informaciją, kuri gali būti susijusi su neskelbtinais ekonominiais, finansiniais ar pramonės duomenimis, ir teisminiu neapibrėžtumu. Kai kurie autoriai kritikuoja, kad valdžios institucijos, atsakingos už kai kurių teisės aktų vykdymą, naudojasi šiais teisės aktais kaip priemone pradėti tiesiogines derybas su bendrovėmis, kad priverstų jas bendradarbiauti. Žr. Garapon, A. „Une justice „très“ économique“, Garapon, A. ir Servan-Schreiber, P. (red.) „Deals de justice: le marché américain de l’obéissance mondialisée“, Puf, 2015, p. 119–120. Taip pat žr. Lohmann, S. „Extraterritoriale US-Sanktionen“, SWP-Aktuell Nr. 31, 2019 m. gegužės mėn. Kiti autoriai mano, kad tokios priemonės – tai nauja JAV hegemonijos išraiška. Žr. Szurek, S. „Le recours aux sanctions“, Gherari, H. ir Szurek, S. (red.) „Sanctions unilatérales, mondialisation du commerce et ordre juridique international“, Cedin-Parix X Nanterre, Montchrestien 1998, p. 36, taip pat *Nord Stream 2 Schwesig empört über amerikanische Drohung gegen Ostseehafen*, Frankfurter Allgemeine Zeitung 2020 m. rugpjūčio 7 d. (šaltinis https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/klima-energie-und-umwelt/nord-stream-2-schwesig-empoert-ueber-drohung-gegen-hafen-16894385.html). Galiausiai, nors ta situacija labiau susijusi su kovos su korupcija teisės aktais, kai kuriems nerimą sukėlė tai, kad dėl eksteritorialaus poveikio teisės aktais grindžiamų JAV sankcijų buvo destabilizuotos kelios Europos bendrovės ir tuomet jas perėmė JAV bendrovės. Žr. Laïdi, A. „Le droit, nouvelle arme de guerre économique: Comment les États-Unis déstabilisent les entreprises européennes“, Acte Sud, 2019, p. 156 ir paskesni.

[8] Nors Sąjungos blokavimo statutas nėra pirmas aktas, priimtas siekiant neutralizuoti JAV teisės eksteritorialumą, juo kaip pavyzdžiu pasirėmė Kinijos Liaudies Respublika, kuri visai neseniai priėmė panašias taisykles, išskyrus vieną svarbų skirtumą – jose nėra skirtos konkrečioms trečiosios šalies sankcijoms, o tik numatyta, kad tos taisyklės bendrai taikomos, „jei dėl užsienio teisės aktų ir kitų priemonių eksteritorialaus taikymo, pažeidžiant tarptautinę teisę ir pagrindinius tarptautinių santykių principus, Kinijos piliečiams nepagrįstai draudžiama ar nepagrįstai ribojamos jų galimybės verstis įprasta ekonomine, prekybos ir susijusia veikla su trečiąja valstybe (arba regionu) arba jos piliečiais, juridiniais asmenimis ar kitomis organizacijomis“. Žr. Wang, J., „Can China’s New “Blocking Statute” Combat Foreign Sanctions?“ *Conflict of Laws.net*, 2021 m. sausio 30 d.

[9] Šiuo klausimu žr. Truyens, L., ir Loosveld, S., „The ES Blocking Regulation: navigating a diverging sanctions landscape“, *I.C.C.L.R.*, 30(9), 2019, p. 490–501, išdėstytus p. 501, ir, kiek tai susiję su „22-osios išlygos situacija“, de Vries, A., „Council Regulation (EC) No 2271/96 (the ES Blocking Regulation)“, *Int’l Bus. Lawyer*, 26(8), 1998, p. 345, išdėstytą p. 348.

6. Daugelis šių problemų ypač išryškėjo po 2018 m. gegužės mėn. tuometinio JAV prezidento Donald Trump sprendimo pasitraukti iš Irano branduolinio ginklo sutarties (formaliai – Bendras visapusiškas veiksmų planas (angl. *Joint Comprehensive Plan of Action*), kurį 2015 m. liepos mėn. Vienoje sudarė Irano Islamo Respublika ir neoficialiai vadinama „P5 + 1“ grupė [10]. Regis, tai nebuvo oficiali sutartis ir labiau panėšėjo į politinį susitarimą tarp penkių nuolatinių Saugumo Tarybos narių (Jungtinių Amerikos Valstijų, Rusijos Federacijos, Kinijos Liaudies Respublikos, Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos Respublikos), Vokietijos Federacinės Respublikos ir Sąjungos bei Irano Islamo Respublikos. Šiame susitarime, be kita ko, buvo numatyta, kad Irano Islamo Respublika sumažins savo sodrintojo urano atsargas ir centrifugas ir sutiks suplanuoti reguliarias patikras mainais už laipsnišką tam tikrų ekonominių sankcijų panaikinimą. Bendras tokio susitarimo tikslas buvo užtikrinti, kad Irano Islamo Respublika neįgyvendintų jokių užmojų, kurių jis galėjo turėti, kad įgytų pajėgumus gaminti ir kurti branduolinius ginklus.

7. Po prezidento D. Trump sprendimo pasitraukti iš susitarimo JAV nustatė naujas sankcijas. Dėl to tam tikroms didžiosioms Europos bendrovėms kilo didelių sunkumų [11]. Taigi siekiant užbėgti už akių pasekmėms, kurių sukeltų toks JAV sankcijų atkūrimas Irano subjektams po Jungtinių Amerikos Valstijų pasitraukimo iš Bendro visapusiško veiksmų plano, Sąjunga JAV teisės aktus, susijusius su Irano sankcijų programa, įtraukė į sąrašą užsienio teisės aktų, kuriems taikomas Sąjungos blokavimo statutas.

8. Prieš nagrinėjant šiuos klausimus pirma reikėtų išdėstyti šiai bylai reikšmingas aktų nuostatas.

II. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

1. Sąjungos blokavimo statutas

9. Sąjungos blokavimo statuto pirmoje–septintoje konstatuojamosiose dalyse numatyta:

„kadangi Bendrijos tikslai apima įnašą į darnią pasaulio prekybos plėtrą ir laipsnišką tarptautinės prekybos apribojimų naikinimą;

kadangi Bendrija stengiasi didžiausiu galimu mastu pasiekti laisvo kapitalo judėjimo tarp valstybių narių ir trečiųjų šalių tikslą, įskaitant bet kokių apribojimų tiesioginėms investicijoms panaikinimą – įskaitant investicijas į nekilnojamąjį turtą – įstaigų, finansinių paslaugų teikimui įsteigimą ar vertybinių popierių platinimą kapitalo rinkose;

kadangi trečioji šalis priėmė tam tikrus įstatymus ir kitus teisės aktus, kurių tikslas yra reguliuoti valstybių narių jurisdikcijai priklausančių fizinių ir juridinių asmenų veiklą;

[10] Sąjungos blokavimo statutas ilgą laiką nebuvo taikomas, nes keli JAV prezidentai iš eilės vis sustabdydavo kontroversiškos *Helms-Burton Act* III antraštinės dalies taikymą, o Sąjungos ir JAV sankcijos dėl Irano Islamo Respublikos po 2006 m. buvo linkusios dubliuotis. Ruys, T. ir Ryngaert, C. „Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to US Secondary Sanctions“, *British Yearbook of International Law*, 2020, p. 81.

[11] Žinomiausias iš tokių atvejų susijęs su banku *BNP Paribas*, kuris buvo nubaustas 8,9 mlrd. JAV dolerių bauda už tai, kad 2004–2012 m. siuntė pinigus per Jungtines Amerikos Valstijas klientų iš Sudano (6,4 mlrd. JAV dolerių), Kubos (1,7 mlrd. JAV dolerių) ir Irano (650 mln. JAV dolerių) vardu. Be to, minėtam bankui buvo uždrausta vienus metus vykdyti tarpuskaitos operacijas JAV doleriais jo naftos ir dujų prekių finansavimo veiklos srityje, o keliems vadovams, įskaitant šio banko grupės vyriausiąjį operacijų pareigūną, teko palikti darbą *BNP Paribas*.

kadangi tokių įstatymų ir kitų teisės aktų eksteritorialus taikymas pažeidžia tarptautinę teisę ir trukdo pasiekti pirmiau minėtus tikslus;

kadangi tokie įstatymai, įskaitant kitus teisės aktus, ir jais grindžiami ar iš jų kylantys veiksmai veikia ar gali paveikti nustatytą teisinę tvarką ir turi neigiamos įtakos Bendrijos interesams bei fizinių ir juridinių asmenų, kurie naudojasi savo teisėmis pagal Europos bendrijos steigimo sutartį, interesams;

kadangi, esant tokioms išskirtinėms aplinkybėms, būtina imtis veiksmų Bendrijos lygiu siekiant apsaugoti nustatytą teisinę tvarką, Bendrijos interesus ir minėtų fizinių bei juridinių asmenų interesus šalinant, neutralizuojant, blokuojant ar kitaip atsakant į tų užsienio teisės aktų poveikį;

kadangi prašymas teikti informaciją pagal šį reglamentą nekliudo valstybei narei reikalauti, kad tos valstybės institucijoms būtų pateikta tokia pat informacija.“

10. Sąjungos blokavimo statuto 1 straipsnio pirmoje pastraipoje nurodyta:

„Šis reglamentas numato apsaugą nuo šio reglamento priede nurodytų įstatymų, įskaitant kitus teisės aktus, eksteritorialaus taikymo poveikio ir tuo grindžiamų ar iš to kylančių veiksmų bei jų neutralizavimą, jei toks taikymas kenkia 11 straipsnyje minimų asmenų, dalyvaujančių tarptautinėje prekyboje ir (arba) kapitalo judėjime ir susijusioje komercinėje veikloje tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių, interesams.“

11. Sąjungos blokavimo statuto 4 straipsnyje numatyta:

„Joks teismo sprendimas ir joks ne Bendrijoje esančios administracinės institucijos sprendimas, tiesiogiai ar netiesiogiai įgyvendinantis priede nurodytus įstatymus arba jais grindžiamus ar iš jų kylančius veiksmus, jokiais atvejais nėra pripažįstamas ar vykdomas.“

12. Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnyje nurodyta:

„Joks 11 straipsnyje minimas asmuo nesilaiko, tiesiogiai ar per dukterinę įmonę, ar kitą tarpininkaujantį asmenį, aktyviai ar sąmoningu ignoravimu, jokio reikalavimo ar draudimo, įskaitant užsienio teismų prašymus, tiesiogiai ar netiesiogiai grindžiamus priede nurodytais įstatymais ar kylančius iš tų įstatymų, arba jais grindžiamų ar iš jų kylančių veiksmų.

Asmenys gali būti įgaliojami, laikantis 7 ir 8 straipsniuose nustatytos tvarkos, visiškai ar dalinai paklusti, jei nepaklusimas rimtai pakenktų jų ar Bendrijos interesams. Šios nuostatos taikymo kriterijai nustatomi laikantis 8 straipsnyje nustatytos tvarkos. Jei yra pakankamai įrodymų, kad nepaklusimas padarytų rimtos žalos fiziniam ar juridiniam asmeniui, Komisija skubiai pateikia 8 straipsnyje minimam komitetui atitinkamų priemonių, kurių reikia imtis pagal šio reglamento nuostatas, projektą.“

13. Sąjungos blokavimo statuto 6 straipsnyje numatyta:

„Bet koks 11 straipsnyje nurodytas asmuo, užsiimantis 1 straipsnyje nurodyta veikla, turi teisę į žalos atlyginimą, įskaitant teisines išlaidas, kurią tam asmeniui padarė priede nurodytų įstatymų taikymas arba jais grindžiami ar iš jų kylantys veiksmai.

Toks atlyginimas gali būti gautas iš fizinio ar juridinio asmens ar bet kokio kito tokią žalą sukėlusio subjekto, arba bet kokio jo vardu veikusio asmens ar tarpininko.“

14. Sąjungos blokavimo statuto 7 straipsnyje numatyta:

„Šiam reglamentui įgyvendinti Komisija:

<…>

b) suteikia įgaliojimą pagal 5 straipsnyje nurodytas sąlygas ir, skirdama laiką, per kurį Komitetas turi pareikšti savo nuomonę, visiškai atsižvelgia į laiką, kurio turi laikytis asmenys, kurie bus įgaliojami;

<…>“

15. Sąjungos blokavimo statuto 8 straipsnyje nurodyta:

„1. Siekiant įgyvendinti 7 straipsnio b punktą, Komisijai padeda Eksteritorialių teisės aktų komitetas. Tie įgyvendinimo aktai priimami laikantis šio straipsnio 2 dalyje nurodytos nagrinėjimo procedūros. Tas komitetas – tai komitetas, kaip nustatyta Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (ES) Nr. 182/2011[12].

2. Kai daroma nuoroda į šią dalį, taikomas Reglamento (ES) Nr. 182/2011 5 straipsnis.“

16. Sąjungos blokavimo statuto 9 straipsnis suformuluotas taip:

„Kiekviena valstybė narė nustato sankcijas, taikomas pažeidus bet kokią atitinkamą šio reglamento nuostatą. Tokios sankcijos turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios.“

17. Sąjungos blokavimo statuto 11 straipsnyje numatyta:

„Šis reglamentas taikomas:

1. bet kokiam fiziniam asmeniui, kuris gyvena Bendrijoje <…> ir yra valstybės narės pilietis;

2. bet koks Bendrijoje registruotas juridinis asmuo [bet kokiam Bendrijoje registruotam juridiniam asmeniui],

3. bet koks fizinis ar juridinis asmuo, minimas Reglamento (EEB) Nr. 4055/86 1 straipsnio 2 dalyje[13] [bet kokiam fiziniam ar juridiniam asmeniui, minimam Reglamento (EEB) Nr. 4055/86 1 straipsnio 2 dalyje];

4. bet koks kitas Bendrijoje gyvenantis fizinis asmuo [bet kokiam kitam Bendrijoje gyvenančiam fiziniam asmeniui], nebent tas asmuo yra valstybėje, kurios pilietis jis yra;

[12] 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 182/2011, kuriuo nustatomos valstybių narių vykdomos Komisijos naudojimosi įgyvendinimo įgaliojimais kontrolės mechanizmų taisyklės ir bendrieji principai (OL L 55, 2011, p. 13).

[13] 1986 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 4055/86 dėl laisvės teikti paslaugas principo taikymo jūrų transporto paslaugoms tarp valstybių narių bei valstybių narių ir trečiųjų šalių (OL L 378, 1986, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 6 sk., 1 t., p. 174).

5. bet koks kitas fizinis asmuo Bendrijoje, įskaitant jos teritorinius vandenis ir oro erdvę, ir bet kokiame orlaivyje ar laive valstybės narės jurisdikcijoje ar kontrolėje, vykdydamas tarnybines pareigas [bet kokiam kitam fiziniam asmeniui Bendrijoje, įskaitant jos teritorinius vandenis ir oro erdvę, ir bet kokiame orlaivyje ar laive valstybės narės jurisdikcijoje ar kontrolėje, vykdančiam tarnybines pareigas].“

2. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) 2018/1101

18. 2018 m. rugpjūčio 3 d. Komisijos įgyvendinimo reglamento (ES) 2018/1101, kuriuo nustatomi [Sąjungos blokavimo statuto] 5 straipsnio antros pastraipos taikymo kriterijai[14], 4 straipsnyje numatyta:

„Vertindama, ar ginamiems interesams galėtų būti padaryta didelė žala, kaip nurodyta [Sąjungos blokavimo statuto] 5 straipsnio antroje pastraipoje, Komisija prireikus atsižvelgia, *inter alia*, į toliau nurodytus nesumuojamus kriterijus:

a) į tai, ar ginamam interesui kils konkretus pavojus, atsižvelgiant į aplinkybes, žalos ginamam interesui pobūdį ir atsiradimo priežastis;

b) į tai, ar trečioji šalis, kuri yra į sąrašą įtrauktų eksteritorinių teisės aktų kilmės šalis, pareiškėjo atžvilgiu vykdo administracinį ar teisminį tyrimą arba į tai, ar su ja buvo sudarytas pretenzijų sureguliavimo susitarimas;

c) į tai, ar yra glaudi sąsaja su trečiąja šalimi, kuri yra į sąrašą įtrauktų eksteritorinių teisės aktų kilmės šalis arba vykdo tolesnius veiksmus, pavyzdžiui, į tai, ar pareiškėjas turi patronuojančiųjų ar patronuojamųjų bendrovių; arba į tai, ar veikloje dalyvauja fiziniai arba juridiniai asmenys, kuriems trečioji šalis, kuri yra į sąrašą įtrauktų eksteritorinių teisės aktų kilmės šalis arba vykdo tolesnius veiksmus, yra pirminė jurisdikcija;

d) į tai, ar pareiškėjas galėtų pagrįstai imtis priemonių, kad išvengtų žalos arba ją sumažintų;

e) į neigiamą poveikį vykdomai ekonominei veiklai, visų pirma į tai, ar pareiškėjas patirtų didelių ekonominių nuostolių, dėl kurių, pavyzdžiui, kiltų pavojus jo ekonominiam gyvybingumui arba atsirastų didelė bankroto rizika;

f) į tai, ar dėl prarastų svarbių indėlių arba išteklių, kurių negalima tinkamai pakeisti, pareiškėjui būtų pernelyg sudėtinga vykdyti veiklą;

g) į tai, ar pareiškėjui būtų gerokai sudėtingiau naudotis individualiomis teisėmis;

h) į tai, ar kyla pavojus saugai, saugumui, žmogaus gyvybės ir sveikatos apsaugai ir aplinkos apsaugai;

i) į tai, ar kyla pavojus Sąjungos gebėjimams vykdyti savo humanitarinę, vystymosi ir prekybos politiką arba įgyvendinti vidaus politikos sričių išorės aspektus;

j) į strateginių prekių arba paslaugų tiekimo Sąjungoje ar valstybėje narėje arba į jas saugumą ir tokių prekių arba paslaugų trūkumo arba tiekimo nutraukimo poveikį;

[14] OL L 199 I, 2018, p. 7.

k) į pasekmes vidaus rinkai, susijusias su laisvu prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimu, taip pat finansiniam bei ekonominiam stabilumui arba pagrindinei Sąjungos infrastruktūrai;

l) į sisteminius žalos padarinius, visų pirma šalutinį poveikį kitiems sektoriams;

m) į poveikį vienos ar kelių valstybių narių darbo rinkai ir tokio poveikio tarpvalstybines pasekmes Sąjungoje;

n) į bet kokį kitą svarbų veiksnį.“

B. JAV teisė

1. Priemonės, susijusios su Iranu

19. JAV yra priėmusios teisės aktus, kuriuose numatytos sankcijos už JAV kitoms šalims taikomo embargo pažeidimus. Tačiau iš pradžių Sąjungos blokavimo statuto priede buvo nurodyti tik trys teisės aktai, t. y. *National Defense Authorisation Act for Fiscal Year 1993* (Išlaidų nacionalinei gynybai patvirtinimo 1993 biudžetiniams metams įstatymas), kurio reikalavimai konsoliduoti *Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act 1996* (1996 m. Kubos laisvės ir demokratinio solidarumo įstatymas) I antraštinėje dalyje ir *Iran and Libya Sanctions Act 1996* (1996 m. Sankcijų Iranui ir Libijai įstatymas).

20. *Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act 1996* (1996 m. Kubos laisvės ir demokratinio solidarumo (*Libertad*) įstatymas, paprastai vadinamas *Helms-Burton Act*) buvo priimtas siekiant stiprinti ir toliau taikyti JAV embargą Kubai. Juo draudžiama tiesiogiai arba per trečiąsias šalis, prekiaujančias prekėmis, kurios yra arba buvo Kuboje arba buvo vežamos iš Kubos arba per Kubą, eksportuoti į Jungtines Amerikos Valstijas visas Kubos kilmės prekes ar paslaugas, reeksportuoti Kubos kilmės cukrų į Jungtines Amerikos Valstijas negavus kompetentingos nacionalinės eksportuotojo institucijos pranešimo arba importuoti į Jungtines Amerikos Valstijas cukraus produktus be patikinimo, kad šie produktai nėra Kubos produktai. Pagal šį teisės aktą taip pat įšaldomas Kubos turtas ir finansiniai sandoriai su Kubos Respublika.

21. Minėto įstatymo III antraštinės dalies nuostatose konkrečiai numatyta atgrasymo nuo investavimo Kuboje priemonė ir teisių gynimo priemonė tiems, kurių turtas buvo ekspropriuotas. Jose konkrečiai numatyta teisių gynimo priemonė JAV piliečiams, nukentėjusiems nuo Kubos Respublikos ekspropriacijos veiksmų, suteikiant jiems teisę paduoti į JAV teismus visus užsienio šalių piliečius, kurie „nelegaliai prekiauja“ 1959 m. sausio 1 d. ar vėliau Kubos vyriausybės „konfiskuotu“ turtu. *Helms-Burton Act* „neteisėta prekyba“ apibrėžiama plačiai, apimant daug įvairios veiklos, susijusios su ekspropriuotu turtu, įskaitant jo pardavimą arba valdymą, taip pat pelnymąsi iš kito asmens vykdomos nelegalios prekybos [15].

22. *Iran and Libya Sanctions Act 1996* (dar vadinamas *d'Amato-Kennedy Act*) numatyta, kad ekonominės veiklos vykdytojai, kuriems taikomas Iranui ar Libijai nustatytas embargas, negali nė vienoje iš šių šalių per 12 mėnesių investuoti daugiau nei 40 mln. JAV dolerių, „jei taip būtų

[15] Žr. Arendt, M., „The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996: Isolationist Obstacle to Policy of Engagement“, *Case Western Reserve Journal of International Law* 30(1), 1998, p. 262.

tiesiogiai ir reikšmingai prisidedama prie Irano ar Libijos galimybės vystyti jų naftos išteklius stiprinimo“. Sąvoka „investicijos“ apima sutarčių dėl minėto vystymo sudarymą, garantijų teikimą, pelnymąsi iš jų arba jų dalinės nuosavybės įsigijimą.

23. Reaguodama į tokių teisės aktų priėmimą Sąjunga ne tik politiškai pasmerkė juos ir priėmė Sąjungos blokavimo statutą, bet ir pateikė pretenziją pagal Pasaulio prekybos organizacijos ginčų sprendimo sistemą, prašydama pripažinti tam tikrus JAV teisės aktus neteisėtais pagal Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos XXI straipsnį [16]. Ši pretenzija buvo atsiimta po to, kai 1997 m. balandžio 11 d. Sąjunga sudarė susitarimą su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis dėl JAV eksteritorialių teisės aktų.

24. Kaip jau pažymėjau, 2018 m. gegužės mėn. Jungtinės Amerikos Valstijos pasitraukė iš 2015 m. liepos 14 d. Vienoje pasirašyto Bendro visapusiško veiksmų plano (dar vadinamo Irano sutartimi). Bendras visapusiškas veiksmų planas buvo skirtas Irano branduolinei programai kontroliuoti ir Iranui skirtoms ekonominėms sankcijoms panaikinti. Dėl to buvo vėl pradėtos taikyti sankcijos (*US Iran Transactions and Sanctions Regulations*, toliau – ITSR). Reaguojant į šias naujas priemones, 2018 m. buvo iš dalies pakeistas Sąjungos blokavimo statuto priedas [17] siekiant įtraukti daugiau JAV teisės aktų, daugiausia tų, kuriais siekiama užtikrinti Iranui skirtų sankcijų vykdymą. Prašyme priimti prejudicinį sprendimą pažymėta, kad ieškovas buvo įtrauktas į *Office of Foreign Assets Control* (Užsienio lėšų kontrolės biuras, toliau – OFAC) tvarkomą *Specially Designated Nationals and Blocked Person List (SDN)* (Specialiai paskirtųjų piliečių ir blokuojamų asmenų sąrašas), į kurį daroma nuoroda įvairiuose Sąjungos blokavimo statuto priede nurodytuose teisės aktuose.

25. Vienas iš tokių teisės aktų yra 2012 m. *Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act* (Irano grėsmės mažinimo ir Sirijos žmogaus teisių įstatymas). Šio įstatymo 220 straipsnio c punkte numatyta, kad jei asmuo toliau sąmoningai ir tiesiogiai teikia specializuotas finansinių pranešimų paslaugas Irano Centriniam Bankui arba finansų įstaigai arba sąmoningai sudaro sąlygas arba palengvina Irano Centriniam Bankui ar finansų įstaigai tiesioginę ar netiesioginę prieigą prie tokių pranešimų paslaugų, JAV prezidentas gali skirti sankcijas.

26. Kitas reikšmingas į Sąjungos blokavimo statuto priedą įtrauktas teisės aktas yra ITSR.

27. ITSR 560.211 punkte „Draudžiami sandoriai, susiję su blokuojamu turtu“, numatyta:

„a) Visas Irano Vyriausybės, įskaitant Irano Centrinį Banką, turtas ir interesai į turtą, kuris yra Jungtinėse Amerikos Valstijose ar vėliau atsiduria Jungtinėse Amerikos Valstijose arba kurie yra arba perduodami bet kuriam JAV asmeniui valdyti arba kontroliuoti, įskaitant bet kurį užsienio filialą, yra blokuojami ir negali būti perduoti, apmokėti, eksportuojami, atsiimami ar kaip nors kitaip priimami.

b) Visas bet kurios Irano finansų įstaigos, įskaitant Irano Centrinį Banką, turtas ir interesai į turtą, kuris yra Jungtinėse Amerikos Valstijose, kuris vėliau atsiduria Jungtinėse Amerikos Valstijose arba yra valdomas arba kontroliuojamas bet kurio JAV asmens arba vėliau perduodamas bet kuriam JAV asmeniui valdyti ar kontroliuoti, įskaitant bet kurį užsienio filialą, yra blokuojami ir negali būti perduoti, apmokėti, eksportuoti, atsiimti ir jais negali būti prekiaujama kitu būdu.

[16] OL L 336, 1994, p. 11; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 11 sk., 21 t., p. 90. Žr. Lesguillons, H., „Helms-Burton and D'Amato Acts: Reactions of the European Union', *I.B.L.J.* 1997, vol. 1, p. 95–111, ypač p. 97–103, ir Smis S., Van Der Borght, K., „The EU-U.S. Compromise on the Helms-Burton and D'Amato Acts“, *American Journal of Int'l Law*, 93, 1999, p. 227, ypač p. 231–235.

[17] Žr. Reglamentą 2018/1100.

c)(1) Visas toliau išvardytų asmenų turtas ir interesai į turtą, kuris yra Jungtinėse Amerikos Valstijose ar vėliau atsiduria Jungtinėse Amerikos Valstijose arba kuris yra valdomas ar kontroliuojamas bet kurio JAV asmens arba vėliau perduodamas tokiam asmeniui valdyti ar kontroliuoti, įskaitant bet kurį užsienio filialą, yra blokuojami ir negali būti perduoti, apmokėti, eksportuoti, atsiimti ir jais negali būti prekiaujama kitu būdu:

i) bet kurio *Secretary of the Treasury* (iždo sekretorius) pasikonsultavus su *Secretary of State* (valstybės sekretorius) nustatyto asmens, kuris priklauso bet kuriam asmeniui arba yra kontroliuojamas arba tiesiogiai ar netiesiogiai veikė ar ketino veikti vardu bet kurio asmens, kurio turtas ir turtiniai interesai yra blokuojami pagal šio skirsnio a–c punktų 1 dalies i papunktį, vardu arba interesais <…>

<…>

d) Šio skirsnio a–c punktuose nustatyti draudimai apima draudimus dėl toliau nurodytų sandorių, bet jais neapsiriboja:

(1) Bet koks įnašas arba lėšų, prekių ar paslaugų teikimas bet kuriam asmeniui ar bet kurio asmens naudai, jeigu jo turtas ir interesai į turtą yra blokuojami pagal šio skirsnio a–c punktus; ir

(2) Bet kokio įnašo ar lėšų, prekių ar paslaugų gavimas iš bet kurio asmens, kurio turtas ir turtiniai interesai yra blokuojami pagal šio skirsnio a–c punktus.“

28. *Iranian Transactions and Sanctions Regulations* 560.325 punkte „Turtas, turtiniai interesai“ nurodyta:

„Sąvokos *turtas* ir *turtiniai interesai* apima pinigus, čekius, vekselius, aukso luitus, banko indėlius, taupomąsias sąskaitas, skolas, įsiskolinimą, įsipareigojimus, skolinius įsipareigojimus, obligacijas, akcijas, kuponus, bet kokias finansines priemones, bankininkų pripažinimus, hipoteką, įkeitimą, suvaržymą ar kitas teises kaip užstatą, sandėlio pakvitavimus, važtaraščius, patikos kvitus, pardavimą įrodančius dokumentus, kitus nuosavybės ar įsiskolinimo įrodymus, dokumentinius akredityvus ir visus dokumentus, susijusius su bet kuriomis teisėmis ar pareigomis pagal juos, įgaliojimus, prekes, gaminius, kilnojamąjį turtą, turimas atsargas, faktinį atsargų likutį, laivus, laivuose esančias prekes, hipoteką, nekilnojamojo turto patikos dokumentus, pardavėjų pirkimo-pardavimo sutartis, žemės sutartis, nekilnojamojo turto nuomos sutartis, žemės nuomą, nekilnojamąjį turtą ir visus kitus interesus, susijusius su juo, pasirinkimo sandorius, perleidžiamąsias priemones, akceptus, honorarus, einamąsias sąskaitas, kreditorinius įsiskolinimus, teismo sprendimus, patentus, prekių ženklus ar autorių teises, draudimo polisus, seifų saugyklas ir jų turinį, anuitetus, susitarimus dėl lėšų sujungimo, bet kokio pobūdžio paslaugas, bet kokio pobūdžio sutartis, taip pat bet kokį kitą nekilnojamąjį, asmeninį arba mišrų materialųjį arba nematerialųjį turtą, taip pat su juo susijusį esamą (-us), būsimą (-us) arba sąlyginį (-ius) interesą (-us), bet neapsiriboja tuo, kas išvardyta.“

29. *Iranian Transactions and Sanctions Regulations* 560.410 punkte „Paslaugų teikimas“ numatyta:

„<…>

c) Draudimai dėl 560.211 punkte nurodytų sandorių, susijusių su blokuojamu turtu, taikomi paslaugoms, kurios teikiamos Jungtinėse Amerikos Valstijose ar kurias teikia bet kur esantys JAV asmenys, įskaitant bet kokį Jungtinėse Amerikos Valstijose esančio subjekto užsienio filialą:

<…>

(2) Dėl Irano vyriausybės turtinių interesų – Irano finansų įstaigai arba bet kuriam kitam asmeniui, kurio turtas ir turtiniai interesai yra blokuojami pagal 560.211 punktą.

<…>“

30. Šioje byloje nagrinėjamu atveju nei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo nutartyje, nei šalys savo pastabose tiksliai nenurodė, kuris teisės aktas ir jo nuostatos galėtų būti taikomos *Deutsche Telekom GmbH*, jei ši bendrovė nebūtų nutraukusi savo sutarčių su *Bank Melli Iran*. Mano nuomone, abu minėti JAV teisės aktai, regis, yra vieninteliai galintys turėti tokį poveikį, nors tai priklausys nuo bylos aplinkybių.

31. Kalbant apie pinigines sankcijas, pažymėtina, kad ir *d'Amato-Kennedy Act*, ir ITSR daroma nuoroda į *International Emergency Economic Powers Act* (Tarptautinių nepaprastosios padėties ekonominių įgaliojimų įstatymas) (50 U.S.C. 1705) 206 straipsnį. Pastarajame įstatyme numatyta, kad už jo nuostatų pažeidimus (taigi, ir už kitų dviejų minėtų įstatymų nuostatų pažeidimus) gali būti skiriama civilinio pobūdžio sankcija, kurios dydis neviršija 250 000 JAV dolerių (USD) arba du kartus viršija pažeidimo, už kurį taikoma sankcija, pagrindą sudarančio sandorio vertę. *International Emergency Economic Powers Act* dėl baudžiamųjų sankcijų taip pat numatyta, kad asmuo, nuteistas už bet kokį atitinkamų šio įstatymo nuostatų (taigi, ir už atitinkamų *d'Amato-Kennedy Act* ir ITSR nuostatų) pažeidimą, baudžiamas ne didesne kaip 1 000 000 USD bauda, o jei tai yra fizinis asmuo, jis gali būti įkalintas ne daugiau kaip 20 metų, arba baudžiamas ir įkalinimo bausme, ir bauda [18].

2. Užsienio valstybės prievartos doktrina JAV teisėje

32. Užsienio valstybės prievartos doktrina yra gynybos būdas, kurį *US Supreme Court* (JAV Aukščiausiasis Teismas) pripažino 1958 m. nagrinėtoje byloje *Société Internationale v. Rogers* 357 U.S. 197 (1958) [19]. Ši doktrina grindžiama tinkamo teisinio proceso principu, taip pat tarptautinio mandagumo doktrina, t. y. pagarbos kitos suverenios valstybės teisės sistemai doktrina [20]. Pagal šią doktriną, kuri visų pirma taikoma antimonopoliniams įstatymams [21], valstybės arba federalinei administracijai draudžiama reikalauti, kad asmuo: i) kitoje valstybėje atliktų veiksmą, kuris yra draudžiamas pagal jo ar jos pilietybės valstybės teisę; arba ii) susilaikytų nuo veiksmo atlikimo kitoje valstybėje, jeigu jo reikalaujama pagal tos valstybės arba jo ar jos pilietybės valstybės teisę.

[18] Dėl Sąjungos blokavimo statuto 6 straipsnio (jis dar vadinamas „susigrąžinimo“ nuostata) būtų galima pažymėti, jog, atsižvelgiant į tai, kad pagal dabar galiojančią tarptautinę paprotinę teisę JAV iš esmės taikomas imunitetas nuo jurisdikcijos, ši nuostata iš esmės gali būti taikoma subjektams, užtikrinantiems vykdymą privačia tvarka. Tačiau šio statuto priede nurodytuose JAV teisės aktuose, susijusiuose su Iranu, regis, nenumatyta privataus vykdymo užtikrinimo mechanizmo kaip *Helms Burton Act* III antraštinėje dalyje.

[19] Byloje *Société Internationale v. Rogers US Supreme Court* (JAV Aukščiausiasis Teismas) pakeitė pirmąją *US District Court* nutartį, konstatuodamas, kad buvo pažeistas *US discovery order* (atskleidimo įpareigojimas), nes dėl baudžiamojo persekiojimo Šveicarijoje už šios valstybės neatskleidimo taisyklių pažeidimą grėsmės ieškovas toje byloje negalėjo įvykdyti nutarties.

[20] Žr. Wallace Jr., D. „The Restatement and Foreign Sovereign Compulsion: A Plea for Due Process“, *International Lawyer*, vol. 23, ABA, 1989, p. 593, visų pirma p. 595 ir 596.

[21] Byloje *Interamerican Refining Corp. v. Texaco Maracaibo, Inc*, 307 F. Sup. 1291 (D. Del. 1970) *United States District Court for Delaware* (Jungtinių Valstijų Delavero apygardos teismas) pripažino, kad atsakovas buvo priverstas atsisakyti parduoti naftą todėl, kad jį privertė Venesuelos vyriausybė.

33. Vis dėlto dėl šios doktrinos taikymo atsižvelgiant į Kanados, Jungtinės Karalystės ir Sąjungos priimtus blokavimo statutus *US District Court for the Eastern District of Pennsylvania* (JAV Pensilvanijos rytų apygardos teismas) byloje *United States v. Brodie*, 174 F. Sup. 2d 294 (E.D. Pa. 2001) nusprendė, kad atsakovai toje byloje, kurie buvo sudarę pagal JAV teisę draudžiamus sandorius su Kubos Respublika, negalėjo kaip gynybos priemone remtis užsienio valstybės prievartos doktrina dėl dviejų priežasčių [22]. Pirma, jei šios doktrinos loginis pagrindas yra pagarba užsienio valstybės veiksmams, baudžiamojoje byloje ši doktrina negali būti taikoma, nes JAV viešosios tvarkos pažeidimas nusveria bet kokius tarptautinio mandagumo sumetimus. Antra, nekonstatuodamas, kad ši doktrina niekada negalėtų kelti problemų, susijusių su tinkamu teisiniu procesu baudžiamosiose bylose, *US District Court* nusprendė, kad toje byloje nekilo jokių problemų, susijusių su tinkamu teisiniu procesu, nes tuo metu Kanadoje, Jungtinėje Karalystėje ir Sąjungoje galiojusiuose blokavimo statutuose bendrovei nebuvo numatyta jokio įpareigojimo prekiauti su Kubos Respublika. Iš tiesų ankstesnėse bylose, kuriose buvo pripažintas tos doktrinos taikytinumas, užsienio teismai buvo priėmę konkrečias nutartis dėl atsakovų, kuriomis įpareigojo juos imtis tam tikrų veiksmų. Nesant tokių nutarčių, nebuvo jokios baudžiamojo persekiojimo grėsmės. Byloje *United States v. Brodie* tokių nutarčių nebuvo. Galbūt svarbiausia tai, kad byloje *United States v. Brodie* nebuvo pateikta jokių įrodymų, kad pagal nagrinėjamus blokavimo statutus atsakovai buvo *įpareigoti parduoti* savo produktus Kubos Respublikai. Taigi nebuvo prievartos elemento, kurio reikalaujama pagal užsienio valstybės prievartos doktriną.

C. Vokietijos teisė

34. Kaip nurodo Vokietijos vyriausybė, kalbėdama apie neterminuotas paslaugų sutartis (joms priskiriamos telekomunikacijų paslaugų teikimo sutartys), jeigu jos sudaromos neterminuotai, kiekviena šalis pagal *Bürgerliches Gesetzbuch* (Vokietijos civilinis kodeksas, toliau – BGB) 620 straipsnio 2 dalį turi teisę nutraukti sutartį bendra tvarka, t. y. ji turi galimybę nutraukti sutartį be jokios konkrečios priežasties. Taikytini įspėjimo terminai ir mokėjimo terminai nustatyti BGB 621 straipsnyje, kuriame numatyti skirtingi terminai, atsižvelgiant į užmokesčio mokėjimo datą (dienos, savaitės, mėnesio, ketvirčio ar kt.). Ir atvirkščiai, kalbant apie terminuotas paslaugų teikimo sutartis, teisės aktuose jokios „paprastos“ teisės nutraukti sutartį nenumatyta. Pagal BGB 620 straipsnio 1 dalį šios sutartys nutraukiamos pasibaigus sutarties terminui. Kadangi tai yra numatytosios nuostatos, šalys gali nuo jų nukrypti. Be to, visos tęstinės sutartys (o tokios yra daugelis paslaugų sutarčių) bet kada gali būti nutrauktos dėl rimtų priežasčių pagal BGB 314 straipsnį.

35. BGB 134 straipsnyje numatyta:

„Teisinis sandoris, kuriuo pažeidžiamas įstatyme nustatytas draudimas, negalioja, nebent pagal įstatymą darytina kitokia išvada“ [23].

[22] Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad byloje *Societe Nationale Aéronautique v. District Court*, 482 U.S. 522 (1987), teisėjas Stevens J, priimdamas *US Supreme Court* sprendimą, nurodė (tik išnašoje): „it is well settled that [blocking] statutes do not deprive an American court of the power to order a party subject to its jurisdiction to produce evidence even though the act of production may violate that statute“ („neginčijama, kad [blokavimo] statutai neatima iš Amerikos teismo įgaliojimų įpareigoti jo jurisdikcijai priklausančią šalį pateikti įrodymus, net jei pats įrodymų pateikimo veiksmas gali pažeisti tokį statutą“). Žr. 29 išnašą. Teisėjas Stevens J vis dėlto pažymėjo, kad „American courts should <…> take care to demonstrate due respect for any special problem confronted by the foreign litigant on account of its nationality or the location of its operations, and for any sovereign interest expressed by a foreign state“ („Amerikos teismai turėtų <…> deramai atsižvelgti į užsienio bylininkui dėl jo pilietybės ar veiklos vietos kylančią konkrečią problemą, kaip ir į užsienio valstybės reiškiamą suverenios valdžios interesą“).

[23] Remiantis Vokietijos vyriausybės pateikta informacija, BGB 134 straipsnyje vartojama sąvoka „teisinis sandoris“ apima ne tik sutartis, bet ir vienašalius teisinius veiksmus, pavyzdžiui, sutarties nutraukimo veiksmą.

36. Vokietijoje už Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos pažeidimą kaip už administracinį nusižengimą pagal *Außenwirtschaftsgesetz* (Užsienio prekybos įstatymas, toliau – AWG) 19 straipsnio 4 dalies pirmo sakinio 1 punktą, aiškinamą kartu su *Außenwirtschtsverordnung* (Užsienio prekybos reglamentas) 82 straipsnio 2 dalimi, gali būti skiriama bauda iki 500 000 EUR (AWG 19 straipsnio 6 dalis) [24].

III. Pagrindinės bylos faktinės aplinkybės ir prašymas priimti prejudicinį sprendimą

37. Ieškovas *Bank Melli Iran* yra Irano bankas, įsteigtas pagal Irano teisę kaip ribotos atsakomybės akcinė bendrovė. Jis turi filialą Hamburge (Vokietija), o jo pagrindinė veikla – vykdyti atsiskaitymus pagal užsienio prekybos sandorius su Iranu. Atsakovė *Telekom Deutschland GmbH* yra *Deutsche Telekom*, vienos iš pirmaujančių Vokietijos telekomunikacijų paslaugų teikėjų, patronuojamoji bendrovė. Šioje grupėje visame pasaulyje dirba per 270 000 darbuotojų, daugiau kaip 50 000 jų dirba Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur generuojama apie 50 % šios bendrovės apyvartos.

38. Ieškovas ir atsakovė sudarė bendrąją sutartį, pagal ją ieškovui leidžiama visus savo santykius su įmonėmis įvairiose Vokietijos vietose reguliuoti pagal vieną sutartį. Palaikydamas šiuos sutartinius santykius ieškovas užsisakė įvairių paslaugų, kurias atsakovė teikė ir už kurias kas mėnesį išrašydavo maždaug 2 000 EUR sąskaitas faktūras, ir jos būdavo nedelsiant apmokamos. Ieškovo vidaus ir išorės komunikacijos struktūros Vokietijoje grindžiamos vien šiomis sutartimis reglamentuojamomis paslaugomis, todėl, kaip nustatė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, šios paslaugos yra neišvengiamai būtinos jo verslo veiklai.

39. Po 2018 m. gegužės mėn. prezidento D. Trump sprendimo, kuriuo JAV pasitraukė iš Bendro visapusiško veiksmų plano, atitinkamai buvo vėl pradėtos taikyti ITSR. Po 2018 m. rugpjūčio 6 d. *Executive Order* 13846 (Vykdomasis įsakymas Nr. 13846), kuriuo Iranui iš naujo nustatytos tam tikros sankcijos, *Bank Melli Iran* ir vėl buvo įtrauktas į OFAC parengtą sankcijų sąrašą – SDN. *Bank Melli Iran* buvo įtrauktas į tą sąrašą 2007 m., po to, kai OFAC įvardijo jį kaip užblokuotą asmenį pagal 2005 m. birželio 28 d. *Executive Order 13382* (Vykdomasis įsakymas Nr. 13382), vadinamą *Blocking Property of Weapons of Mass Destruction Proliferators and Their Supporters* (Masinio naikinimo ginklų platintojų ir jų rėmėjų turto blokavimas) [25], bet vėliau, priėmus Bendrą visapusišką veiksmų planą, šios sankcijos buvo panaikintos. Naujosios sankcijos įsigaliojo 2018 m. lapkričio 5 d.

40. 2018 m. lapkričio 16 d. rašte atsakovė pranešė apie nedelsiamą visų sutarčių nutraukimą su ieškovu. Tą pačią dieną ji išsiuntė tokius pat įspėjimus apie nutraukimą bent keturiems kitiems Vokietijoje įsteigtiems klientams, turintiems ryšių su Iranu. Ieškovas pareiškė ieškinį atsakovei, teigdamas, kad buvo pažeistas Sąjungos blokavimo statutas, ir 2018 m. lapkričio 28 d. *Landgericht Hamburg* (Apygardos teismas, Hamburgas, Vokietija) leido taikyti laikinosios apsaugos priemonę, įpareigodamas atsakovę vykdyti sutartis iki įspėjimo apie sutarties nutraukimą bendrąja tvarka termino pabaigos.

[24] Jei siekiant skirti baudą iškeliama administracinė byla, kurioje, skirtingai nei baudžiamojoje byloje, taikomas diskrecinio persekiojimo principas, kuris reiškia, kad administracinės valdžios institucijos persekiojimas už nusižengimą priklauso jos diskrecijai, atsižvelgiant į konkretaus atvejo aplinkybes.

[25] Žr. Federalinį registrą / 72 t., Nr. 213/2007 m. lapkričio 5 d., pirmadienis / Pranešimai.

41. 2018 m. gruodžio 11 d. atsakovė išsiuntė dar vieną įspėjimą apie nutraukimą. Šis raštas buvo suformuluotas, be kita ko, taip: „<…> 2018 m. lapkričio 16 d. rašte įspėjome apie nedelsiamą toliau nurodytų paslaugų teikimo nutraukimą. Dabar tik prevenciniais tikslais taip pat pranešame apie sutarties nutraukimą bendrąja tvarka nuo anksčiausios įmanomos datos“.

42. Įspėjimo apie sutarčių nutraukimą bendrąja tvarka terminas atitinkamai pasibaigė 2019 m. sausio 25 d., 2019 m. vasario 10 d., 2019 m. kovo 13 d., 2019 m. rugsėjo 10 ir 25 d. ir 2020 m. sausio 30 d., 2020 m. rugpjūčio 22 d. ir 2021 m. sausio 7 d. Reaguodamas į tai, ieškovas kreipėsi į *Landgericht Hamburg* (Apygardos teismas, Hamburgas), prašydamas įpareigoti atsakovę toliau vykdyti visus pagal sutartį numatytus įsipareigojimus.

43. Pirmosios instancijos teismas įpareigojo atsakovę vykdyti sutartis iki bendrai taikomų įspėjimo terminų pabaigos. Jis konstatavo, kad atsakovės vykdytas ginčijamų sutarčių nutraukimas bendrąja tvarka galioja ir kad juo nebuvo pažeistas Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnis. Tas teismas likusią ieškinio dalį atmetė.

44. Ieškovas apskundė tokį *Landgericht Hamburg* (Apygardos teismas, Hamburgas) sprendimą *Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg* (Hanzos miesto aukštesnysis apygardos teismas, Hamburgas, Vokietija), prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, teigdamas, kad atsakovės pateiktu įspėjimu apie sutarčių nutraukimą bendrąja tvarka pažeidžiama Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa, todėl jis turėtų būti laikomas neturinčiu galios ir nesukeliančiu pasekmių, nes yra motyvuojamas tik atsakovės siekiu laikytis vieno iš minėto statuto priede išvardytų teisės aktų. Atsakovė, remdamasi Komisijos gairėmis, teigia, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa nekeičia jos teisės nutraukti sutartį bendrąja tvarka, nes ji nepriklauso nuo nutraukimo pagrindo, kadangi pagal minėtą straipsnį jai paliekama galimybė bet kada nutraukti verslo santykius su ieškovu, o nutraukimo motyvai neturi reikšmės.

45. Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymėjo, pirma, jog ieškovas neįrodė, kad prieš nutraukiant sutartis būtų buvęs nustatytas tiesioginis ar netiesioginis oficialus arba teismo įpareigojimas iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Tuo pat metu kitas Vokietijos apeliacinis teismas *Oberlandesgericht Köln* (Aukštesnysis apygardos teismas, Kelnas, Vokietija) 2020 m. vasario 7 d. sprendime konstatavo, kad, esant tokiai situacijai, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa nebūtų taikoma. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laikosi nuomonės, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos pažeidimui nustatyti pakanka vien antrinių sankcijų buvimo, nes tai yra vienintelis būdas veiksmingai įvykdyti teisės aktuose nustatytą įpareigojimą.

46. Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad sutarties nutraukimas (bendrąja tvarka) pažeidžia Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą, jei lemiamas tokio nutraukimo motyvas yra JAV nustatytų sankcijų laikymasis. Vis dėlto sutarčių nutraukimas bendrąja tvarka nepažeistų Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos, jei būtų grindžiamas išimtinai ekonominėmis priežastimis, neturinčiomis konkretaus ryšio su JAV sankcijomis. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui reikėtų nuspręsti, ar, siekiant užtikrinti minėto straipsnio veiksmingumą, atsakovė neturėtų išimties tvarka paaiškinti sutarties nutraukimo priežasčių ar netgi atitinkamu atveju įrodyti, kad sprendimas nutraukti sutartį nebuvo priimtas baiminantis galimų neigiamų atgarsių JAV rinkoje.

47. Trečia, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laikosi nuomonės, kad pagal BGB 134 straipsnį sutarties nutraukimas, kuriuo pažeidžiama Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa, neturi teisinės galios. Minėtam teismui kyla klausimas, ar, atsižvelgiant į ekonominės žalos atsakovei riziką, nes 50 % jos apyvartos gaunama JAV rinkoje, reikalavimas, be piniginės baudos skyrimo, atsakovei toliau tęsti sutartinius santykius su ieškovu pažeistų Sąjungos blokavimo statuto 9 straipsnyje nustatytą sankcijų proporcingumo principą.

48. Ketvirta, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad pagal Sąjungos blokavimo statuto preambulę juo siekiama apsaugoti ekonominės veiklos vykdytojus. Vis dėlto, minėto teismo nuomone, šio tikslo nebūtų įmanoma pasiekti, nes ekonominės žalos JAV rinkoje rizikos dėl minėto statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos taikymo pakankamai nekompensuoja Sąjungos blokavimo statuto 6 straipsnyje reglamentuojamas reikalavimas atlyginti žalą ir galimybė pritaikyti leidžiamą išimtį pagal minėto statuto 5 straipsnio antrą pastraipą, jei išimties taikymo pakankamai nepagrindžia vien gresiantys ekonominiai nuostoliai. Tokiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, ar priemonė, kuria įmonei draudžiama nutraukti santykius su prekybos partneriu, yra suderinama su laisve užsiimti verslu, saugoma pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 16 straipsnį ir jos 52 straipsnyje įtvirtintą proporcingumo principą.

49. Tokiomis aplinkybėmis *Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg* (Hanzos miesto aukštesnysis apygardos teismas, Hamburgas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar [Sąjungos blokavimo statuto] 5 straipsnio pirma pastraipa taikoma tik tuo atveju, kai veikiančiam ES ekonominės veiklos vykdytojui, kaip jis suprantamas pagal šio reglamento 11 straipsnį, Jungtinės Amerikos Valstijos tiesiogiai ar netiesiogiai yra adresavusios valdžios institucijos arba teismo nurodymus, ar tam, kad ji būtų taikoma, pakanka, kad ES ekonominės veiklos vykdytojo veiksmai ir be tokių nurodymų būtų nukreipti į antrinių sankcijų laikymąsi?

2. Jei į pirmąjį klausimą Teisingumo Teismas atsakytų taip, kaip nurodyta antroje alternatyvoje:

   ar pagal [Sąjungos blokavimo statuto] 5 straipsnio pirmą pastraipą draudžiamas toks nacionalinės teisės aiškinimas, pagal kurį sutartį nutraukianti šalis gali nutraukti tęstinio vykdymo sutartį su partneriu, kurį [OFAC] yra įtraukęs į [SDN], motyvuodama tuo, kad turi būti laikomasi JAV taikomų sankcijų, ir nenurodydama jokio kito nutraukimo pagrindo, todėl civilinio proceso metu neprivalant įrodinėti, kad nutraukimo pagrindas bet kuriuo atveju nebuvo JAV taikomų sankcijų laikymasis?

3. Jeigu į antrąjį klausimą Teisingumo Teismas atsakytų teigiamai:

   ar sutarties nutraukimą bendrąja tvarka, kuris pažeidžia [Sąjungos blokavimo statuto] 5 straipsnio pirmą pastraipą, privaloma laikyti negaliojančiu, ar [šio statuto] tikslą atitinka ir kitos sankcijos, pavyzdžiui, baudos skyrimas?

4. Jei į trečiąjį klausimą Teisingumo Teismas atsakytų taip, kaip nurodyta pirmoje alternatyvoje:

ar, atsižvelgiant į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 16 ir 52 straipsnius, taip pat į galimybę išimties tvarka suteikti įgaliojimą pagal Reglamento Nr. 2271/96 5 straipsnio antrą pastraipą, tai galioja ir tada, kai ES ekonominės veiklos vykdytojui tuo atveju, jeigu jis išsaugo verslo ryšius su į sąrašą įtrauktu partneriu, JAV rinkoje gresia didžiuliai nuostoliai (šiuo atveju – 50 % grupės apyvartos)?“

IV. Analizė

50. Pirmiausia norėčiau pažymėti, kad, nors kai kurios šalys nurodė 2018 m. rugpjūčio 7 d. Komisijos gaires „Klausimai ir atsakymai. Atnaujinto Blokavimo statuto priėmimas“ [26], šis dokumentas neturi privalomos norminės galios, nes nebuvo priimtas pagal Sutartyse numatytą procedūrą, be to, jis negali turėti privalomos aiškinamosios galios, nes kompetencija aiškinti Sąjungos institucijų priimtą aktą, kaip antai Sąjungos blokavimo statutą, pagal Sutartis suteikiama tik Teisingumo Teismui [27]. Tokiomis aplinkybėmis manau, kad nagrinėjant iškeltą klausimą į minėtą dokumentą negali būti atsižvelgta.

51. Be to, kadangi Įgyvendinimo reglamentas 2018/1101 yra žemesnės galios teisės aktas, aiškinant Sąjungos blokavimo statutą į jo nuostatas negali būti atsižvelgta [28].

52. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimai turėtų būti nagrinėjami atsižvelgiant tik į Sąjungos blokavimo statutą ir pirminę teisę.

A. Dėl pirmojo klausimo

53. Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama taip, kad ji taikoma tik tuo atveju, jei šalies, kurios įstatymai ir kiti teisės aktai išvardyti šio statuto priede, administracinė arba teisminė institucija tiesiogiai arba netiesiogiai skyrė tam tikrus nurodymus to paties statuto 11 straipsnyje nurodytam asmeniui, o gal pakanka, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa taikoma, jei ekonominės veiklos vykdytojas, kuris yra Sąjungos teritorijoje, savanoriškai laikosi eksteritorialių nagrinėjamų užsienio teisės aktų siekdamas užbėgti už akių galimam jų taikymui.

54. Šiuo klausimu reikėtų priminti, jog Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje numatyta, kad „joks 11 straipsnyje minimas asmuo nesilaiko, tiesiogiai ar per dukterinę įmonę, ar kitą tarpininkaujantį asmenį, aktyviai ar sąmoningu ignoravimu, jokio reikalavimo ar draudimo, įskaitant užsienio teismų prašymus, tiesiogiai ar netiesiogiai grindžiamus priede nurodytais įstatymais ar kylančius iš tų įstatymų, arba jais grindžiamų ar iš jų kylančių veiksmų“.

[26] C/2018/5344 (OJ 2018 C 2771, p. 4).

[27] Pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, pirma, netaikydama Sutartyse nustatytų procedūrų Komisija gali priimti tik praktines taisykles, susijusias su tuo, kaip ši institucija ketina įgyvendinti savo diskrecinius įgaliojimus, suteiktus jai pagal Sutartis, nuo kurių, be to, ji negali nukrypti, nenurodydama tokio nukrypimo motyvų. Šiuo klausimu žr. 1984 m. spalio 9 d. Sprendimą *Adam ir kt. / Komisija* (80/81–83/81 ir 182/82–185/82, EU:C:1984:306, 22 punktas) ir 2006 m. gegužės 18 d. Sprendimą *Archer Daniels Midland ir Archer Daniels Midland Ingredients / Komisija* (C-397/03 P, EU:C:2006:328, 91 punktas). Be to, net kai įvykdo tą pareigą, institucija niekada negali visiškai atsisakyti naudotis tokiais diskreciniais įgaliojimais. Pavyzdžiui, žr. 2019 m. spalio 10 d. Sprendimą *Société des produits Nestlé / EUIPO – European Food (FITNESS)* (T-536/18, nepaskelbtas Rink., EU:T:2019:737, 38 punktas). Antra, teisės aktų nuostatų taikymo sritis niekada negali priklausyti nuo institucijų elgesio ar pareiškimų. Žr. 2013 m. gruodžio 10 d. Sprendimą *Komisija / Airija ir kt.* (C-272/12 P, EU:C:2013:812, 53 punktas).

[28] Bet koks priešingas sprendimas reikštų pripažinimą, kad aukštesnės galios normą galima pakeisti žemesnės galios norma.

55. Kaip matyti iš šios formuluotės, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje „užsienio teismų prašymai“ nurodomi tik kaip vienas iš daugelio „reikalavimų ar draudimų“ pagal jo priede nurodytus teisės aktus ir kurių draudžiama laikytis bet kokiam asmeniui, kaip tai suprantama pagal minėto statuto 11 straipsnį [29]. Tai reiškia, kad bent Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnis taikomas *ne tik tuo atveju*, kai teismo institucija iš tikrųjų pateikė prašymą ar davė nurodymą. Taip pat būtų galima pažymėti, kad tame straipsnyje draudžiama laikytis ir bet kokio „reikalavimo“, nustatyto viename iš Sąjungos blokavimo statuto priede nurodytų teisės aktų, o žodis „reikalavimas“ teisiškai reiškia teisės aktu nustatytą bet kokio pobūdžio pareigą, neatsižvelgiant į tai, ar ji būtų nustatyta tarptautinėje sutartyje, konvencijoje, įstatyme, taisyklėje ar teismo sprendime. Turint omenyje šiuos du aspektus aišku, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos formuluotė patvirtina tokį aiškinimą, pagal kurį ši nuostata taikoma net nesant administracinės arba teisminės institucijos nurodymų ar prašymų [30].

56. Pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją aiškinant Sąjungos teisės nuostatą reikia atsižvelgti ir į jos kontekstą bei teisės akto, kuriame ji įtvirtinta, tikslus [31].

57. Dėl Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos *konteksto* galima pažymėti, kad kiekvieną kartą, kai šiame statute įtvirtinama nuostata, pagal kurią reikalaujama, jog tam, kad jis būtų taikomas, būtinas administracinis arba teismo sprendimas, šiame statute aiškiai nurodomas būtent šio pobūdžio aktas, o ne bendresnės sąvokos, pavyzdžiui, „reikalavimas“ ar „draudimas“. Vadinasi, kadangi šio statuto 5 straipsnis suformuluotas palyginti plačiai, manau, kad ši nuostata netaikoma tik tuo atveju, jei šalies, kurios įstatymai ir kiti teisės aktai išvardyti Sąjungos blokavimo statuto priede, administracinė arba teisminė institucija tiesiogiai ar netiesiogiai davė tam tikrus nurodymus šio statuto 11 straipsnyje nurodytam asmeniui. Be to, kadangi Sąjungos blokavimo statuto 4 straipsnyje atmetama, kad už Sąjungos ribų esančios administracinės ar teisminės institucijos duoti nurodymai gali sukelti pasekmes Sąjungoje, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa netektų savarankiškos taikymo srities, jei šioje nuostatoje būtų reikalaujama, kad šio statuto 11 straipsnyje nurodyti asmenys būtų gavę tokius nurodymus dar prieš kilus poreikiui taikyti šią nuostatą [32].

58. Sąjungos blokavimo statuto tikslas taip pat, regis, patvirtina, kad jo 5 straipsniui turi būti pripažinta plati taikymo sritis.

59. Pirma, iš Sąjungos blokavimo statuto ketvirtos–šeštos konstatuojamųjų dalių matyti, kad šis statutas buvo priimtas reaguojant į jo priede nurodytų teisės aktų sukeliamas *pasekmes*. Konkrečiai iš šio statuto penktos konstatuojamosios dalies galima spręsti, kad būtent patys šie teisės aktai, o ne tik veiksmai, kurių imtasi jais remiantis, gali paveikti nustatytą tarptautinę teisinę tvarką, kurią Sąjunga užsibrėžė ginti ir kurie turi neigiamą poveikį Sąjungos ar fizinių ir juridinių asmenų, kurie naudojasi teisėmis pagal Sąjungos teisę, interesams.

[29] Kadangi, kalbant apie įmones, Sąjungos blokavimo statuto 11 straipsnio 2 dalyje nurodyti „[Sąjungoje] registruoti“ juridiniai asmenys, šio statuto 5 straipsnis taikomas JAV bendrovių patronuojamosioms bendrovėms Europoje, bet ne Europoje veikiančioms JAV bendrovėms ar Europos bendrovių patronuojamosioms bendrovėms JAV. Dėl Europos Centrinio Banko ir Europos investicijų banko pažymėtina: kadangi jų teisinis subjektiškumas kyla iš Sutarčių (atitinkamai SESV 282 ir 308 straipsnių) ir dėl to jie nėra „registruoti“, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnis jiems netaikomas. Vis dėlto ir vienas, ir kitas privalo taikyti šio statuto 4 straipsnį.

[30] Aišku, šioje nuostatoje nurodoma „jokio reikalavimo ar draudimo <…> *grindžiam[o]* priede nurodytais įstatymais ar kylan[čio] iš tų įstatymų“ (išskirta mano), o tai gali sudaryti įspūdį, kad šie reikalavimai ar draudimai skiriasi nuo tuose įstatymuose nustatytų įpareigojimų. Vis dėlto manau, kad kaip alternatyva vartojamas žodis „kylančio“ yra pakankamai platus, kad apimtų tiesiogiai tuose įstatymuose nustatytus įpareigojimus.

[31] Šiuo klausimu žr., pavyzdžiui, 2014 m. rugsėjo 10 d. Sprendimą *Holger Forstmann Transporte* (C-152/13, EU:C:2014:2184, 26 punktas) ir 2018 m. gruodžio 10 d. Sprendimą *Wightman ir kt.* (C-621/18, EU:C:2018:999, 47 punktas).

[32] Šioje nuostatoje konkrečiai kalbama apie valstybių narių pareigą nevykdyti jokio Jungtinių Amerikos Valstijų ekstradicijos prašymo, grindžiamo vienu iš Sąjungos blokavimo statuto priede nurodytų teisės aktų.

60. Antra, iš Sąjungos blokavimo statuto septintos konstatuojamosios dalies darytina išvada, kad šiuo statutu siekiama apsaugoti tuos fizinius ar juridinius asmenis, kurių interesams *minėti teisės aktai* daro poveikį, o tai, remiantis šešta konstatuojamąja dalimi, turėtų būti padaryta „šalinant, neutralizuojant, blokuojant ar kitaip atsakant į *tų užsienio teisės aktų poveikį*“ [33]. Taigi iš pastarosios konstatuojamosios dalies aišku, kad tikslas yra neutralizuoti pačių užsienio teisės aktų poveikį, o ne tiesiog padarinius sprendimų, kuriais įgyvendinami tuose teisės aktuose numatyti įpareigojimai.

61. Trečia, Sąjungos blokavimo statuto 1 straipsnyje, kuriame apibendrinami šio statuto tikslai, taip pat nurodyta, kad šie tikslai turi neutralizuoti ir apsaugoti Europos ūkio subjektus nuo jo priede nurodytų teisės aktų sukeliamo *poveikio*, o ne, kaip teigia ieškovė, vien jų *taikymo*, kai administracinė ar teisminė institucija duoda nurodymą. Tokie tikslai negalėtų būti pasiekti, jei šis statutas, visų pirma jo 5 straipsnio pirma pastraipa, būtų aiškinami kaip apimantys tik tokią situaciją, kai ekonominės veiklos vykdytojas gavo formalų teismo ar administracinės institucijos nurodymą [34]. Kadangi ekonominės veiklos vykdytojai paprastai laikomi nelinkusiais rizikuoti, tie, kurie yra stropūs, bus linkę savanoriškai laikytis visų iš jų teisinės aplinkos kylančių teisinių suvaržymų [35]. Priešingu atveju kiltų reali rizika, kad, net nesant formalaus nurodymo nutraukti prekybą, subjektai vis tiek galėtų nurodyti JAV teisės aktų, kuriais nustatomos sankcijos, *galimą* taikymą, siekdami pateisinti savo sutartinių įsipareigojimų nevykdymą arba atsisakymą. Tokiomis aplinkybėmis bet kuri taip paveikta šalis liktų be teisių gynimo priemonių pagal blokavimo statutą vien todėl, kad negalėtų šiuo tikslu nurodyti formalaus nurodymo, net jei susirūpinimas galimu sankcijų taikymu buvo tik išgalvotas.

62. Bet kuriuo atveju, kadangi Sąjungos blokavimo statuto 4 straipsnis akivaizdžiai taikomas siekiant užkirsti kelią teismo ar administracinės institucijos priimto bet kokio sprendimo vykdymui remiantis sankcijas nustatančių teisės aktų buvimu net nesant šiuo tikslu duoto tokios užsienio ar administracinės institucijos nurodymo šiuo klausimu, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa netektų savarankiškos taikymo srities, jeigu jos taikymas priklausytų nuo reikalavimo, kad jo 11 straipsnyje nurodyti asmenys gautų tokį nurodymą.

63. Be to, pagal priede išvardytus teisės aktus administracinės ar teisminės institucijos, atsakingos už tų teisės aktų vykdymo užtikrinimą, iš tikrųjų neįpareigojamos duoti nurodymus, kad oficialiai įspėtų bet kurį įmonės, kuriai taikomos pirminės sankcijos, kontrahentą laikytis šių įstatymų, tam, kad šios institucijos įgytų teisę skirti jiems sankciją. Taigi dėl tokių teisės aktų Sąjungos blokavimo statuto 11 straipsnyje nurodytiems asmenims teisminė rizika kyla nuo tada, kai šie teisės aktai tampa visiškai taikytini. Vadinasi, būtent nuo to momento minėti subjektai turės nuspręsti, ar jie turėtų stengtis vengti tos rizikos, pasitraukdami iš nagrinėjamų rinkų (arba jų vengdami) (vengimo

[33] Išskirta mano.

[34] Šiuo klausimu nepritariu *Telekom Deutschland* pateiktam argumentui, jog tam, kad būtų taikoma Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa, turi būti duotas JAV teismo ar administracinės institucijos nurodymas, nes bet kuris užsienyje priimtas teisės aktas iš esmės turėtų poveikį tik priimančiosios valstybės teritorijoje. Iš tiesų akivaizdu, kad tokių teisės aktų keliama problema pirmiausia paveikia bendroves, kurios, kaip *Telekom Deutschland*, turi interesų JAV. Iš tikrųjų kovojant su tam tikrų teisės aktų eksteritorialumu kylantys sunkumai yra tiesiog susiję su tuo, kad ekonomikos yra susijusios tarpusavyje.

[35] Tai, kad bendrovė laikosi reikalavimų, yra glaudžiai susiję su rizikos suvokimu. Kai kurie autoriai nurodo, kad teisinė rizika kyla „iš teisės normos ir įvykio susidėjimo, nes vienam arba kitam (arba abiem) būdingas tam tikras netikrumas. Šis teisės normos ir įvykio susidėjimas esant netikrumui sukels pasekmes, kurios gali paveikti bendrovės vertę“. Collard, C. ir Roquilly, C. „Proposals for a Definition and Map of Legal Risk“, EDHEC Business School, research paper, 2011, p. 7. Taigi, kuo tvirtesni veiklos vykdytojo ryšiai su jo rinka, tuo jis labiau linkęs laikytis nagrinėjamų teisės aktų. Ir atvirkščiai, jokių ryšių su JAV rinka neturintis veiklos vykdytojas, kurio vadovai yra pasirengę sutikti niekada nekeliauti į šią šalį arba į valstybę, sudariusią ekstradicijos sutartį su JAV, gali sau leisti nepaisyti nagrinėjamų teisės aktų. Dėl teisinės rizikos valdymo klausimo žr. Masson, A., Shariff, M., „Through the Legal Looking Glass: Exploring the Concept of Corporate Legal Strategy“, *EBLR*, vol. 22(1), Wolters Kluwer, 2011, p. 64 ir paskesni; taip pat žr. Masson, A., Bouthinon-Dumas, H., „L'approche Law & Management“, *RTD Com*, Nr. 2, Dalloz, 2011, p. 238.

strategija), ar jie mėgins sumažinti šią riziką, laikydamiesi šių teisės aktų panaudodami adekvačius išteklius, nes praktiškai šios bendrovės turės bent jau stebėti savo sandorius (rizikos mažinimo strategijos) [36].

64. Praktikoje daug didelių bendrovių jau yra įsteigusios reikalavimų laikymosi skyrius, siekdamos užtikrinti, kad jų veiksmai atitiktų tokius suvaržymus [37]. Taigi šios bendrovės, veikdamos šalyse, kurioms Sąjungos blokavimo statuto priede išvardyti teisės aktai galimai turi poveikį, bus linkusios jo laikytis net nesant jokio nurodymo šiuo klausimu. Taigi siekiant neutralizuoti tokių teisės aktų sukeliamą poveikį ir apsaugoti Europos bendroves būtina, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa galėtų būti taikoma net nesant tokio formalaus trečiosios valstybės administracinės ar teisminės institucijos nurodymo nutraukti prekybą. Aišku, kaip pažymėjo atsakovė, Sąjungos blokavimo statuto 1 straipsnyje šio statuto siekiami tikslai apibendrinami taip: „[numatyti] apsaugą nuo šio reglamento priede nurodytų įstatymų <…> eksteritorialaus *taikymo* poveikio ir tuo grindžiamų ar iš to kylančių veiksmų bei jų neutralizavimą“. Vis dėlto nemanau, kad 1 straipsnyje vartojamas žodis „taikymo“ Sąjungos blokavimo statuto kontekste turėtų būti suprantamas taip, jog pagal šį statutą, tam, kad jis būtų taikomas, reikalaujama jo priede išvardytuose teisės aktuose numatytus įpareigojimus sukonkretinti teisminio ar administracinio nurodymo iš užsienio valstybės forma. Iš tiesų minėtoje nuostatoje taip pat patikslinta, kad apsauga, kurią siekiama nustatyti šiuo statutu, taikoma ir tokiais teisės aktais grindžiamiems arba iš jų kylantiems veiksmams, o tai *a fortiori* reiškia, jog tikimasi, kad ši apsauga veiks pirmiausia tų teisės aktų nuostatų atžvilgiu. Taigi labiau laikyčiausi nuomonės, kad ši sąvoka vartojama kalbant apie tai, ką Sąjungos teisės aktų leidėjas mato kaip problemą, t. y. kaip matyti iš šio statuto trečios ir ketvirtos konstatuojamųjų dalių, ne patį juose nustatytų draudimų principą, bet jų eksteritorialaus taikymo sritį.

65. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau į pirmąjį prejudicinį klausimą atsakyti: Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama taip, kad ji netaikoma tik tuo atveju, jei šalies, kurios įstatymai ir kiti teisės aktai išvardyti šio statuto priede, administracinė ar teisminė institucija tiesiogiai ar netiesiogiai pateikė tam tikrus nurodymus šio statuto 11 straipsnyje nurodytam asmeniui. Taigi šioje nuostatoje nustatytas draudimas taikomas net ir tuo atveju, jei veiklos vykdytojas laikosi tokių teisės aktų, prieš tai nebūdamas užsienio administracijos ar teisminės institucijos priverstas to padaryti.

[36] Nemažai įmonių parduoda IT sprendinius patikros ir stebėjimo sandoriams siekiant aptikti bet kokią nagrinėjamų teisės aktų pažeidimo riziką. Dažniausiai tai yra kovai su pinigų plovimų skirtų kompiuterinių programų moduliai.

[37] Žr. Paine, L.S. „Law, Ethics, and Managerial judgment“, *Journal of Legal Studies*, 1994, p. 153–169; Weinstein, S. ir Wild, C. (red.) „Legal risk management, governance and compliance: a guide to best practice from leading experts“, Globe Law and Business, 2013; Verdun F. „Le management stratégique des risques juridiques“, LexisNexis, 2nd, 2013, p. 133 ir paskesni. Kaip nurodo Hugues Bouthinon-Dumas, žodis „laikymasis“ nurodo tai, kaip įmonės organizuoja savo veiklą, siekdamos valdyti teisinius suvaržymus, ir kaip nuo to iš dalies priklauso jų ekonominės veiklos rezultatai. Jis grindžiamas prevenciniu požiūriu, kuriuo siekiama užtikrinti veiksmingą standartų taikymą organizacijoje, internalizuojant standartus, kurie jai taikomi. Kalbant konkrečiai, reikalavimų laikymasis pasireiškia tam tikrais koordinuotais veiksmais, pradedant reguliavimo stebėsena ir vidaus sankcijomis už pastebėtus nukrypimus ir baigiant teisinės rizikos ir žalingų jų pasekmių nustatymu, administracinės ir teisinės praktikos stebėjimu konkrečiame sektoriuje, bendrovės kolektyvų informuotumo apie teisinę riziką ir žalingas jos pasekmes didinimu, darbuotojų mokymais, dalyvavimu nustatant rizikos politiką, stebėjimu, ar laikomasi standartų ir pažeidimų aptikimo organizavimu. Dabar tokią veiklą vykdo profesionalūs specialistai, priklausantys pačioms organizacijoms arba veikdami kaip išorės paslaugų teikėjai (pavyzdžiui, teisininkai arba konsultacinės įmonės). Vis daugiau bendrovių pačios samdo reikalavimų laikymosi pareigūną ir jų kolektyvai auga. Bouthinon-Dumas, H. „La compliance: une inflation normative au carré“, *Management & Avenir*, 2019/4, Nr. 110, p. 110 (laisvas vertimas). Kaip nurodo Marie-Anne Frison-Roche, „reikalavimų laikymosi teisė“ apibrėžiama kaip teisės aktai, kuriais reikalaujama, kad tam tikri „esminiai“ privatūs subjektai dėl savo padėties ir turimų priemonių internalizuotų bendrojo intereso tikslus, kad šie tikslai būtų pasiekti. Frison Roche, M. A. „L'apport du droit de la compliance à la gouvernance d'internet“, Rapport commandé par Monsieur le Ministre en charge du Numérique, 2019 m. balandžio mėn., p. 13–16.

B. Dėl antrojo klausimo

66. Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama kaip draudžianti nacionalinę teisę aiškinti taip, kad šio statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo gali nutraukti tęstinį įsipareigojimą su sutarties šalimi, įtraukta į OFAC tvarkomą SDN, nenurodydamas savo sprendimo nutraukti šias sutartis motyvų.

67. Nors pripažįstama, kad pagal Vokietijos sutarčių teisę (kaip ir daugelio kitų valstybių narių teisės sistemas) ekonominės veiklos vykdytojams apskritai leidžiama nutraukti sutartinius santykius su visais kitais ekonominės veiklos vykdytojais, nenurodant tokio sprendimo priežasčių, šiuo atveju argumentuojama, kad jei *Telekom Deutschland* negali niekaip pateisinti sutarties nutraukimo su *Bank Melli*, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui neaišku, ar bendrovė nutraukė tuos santykius dėl priežasties, dėl kurios Sąjungos blokavimo statutas nėra pažeidžiamas.

68. Prieš aptariant, ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turėtų būti aiškinama taip, kad joje nustatytas įpareigojimas jo 11 straipsnyje minimiems fiziniams ar juridiniams asmenims nurodyti priežastis nutraukiant sutartį su į SDN įtraukta šalimi ar kitaip pateisinti tokį nutraukimą, pirmiausia reikia kelti klausimą, ar tokiomis aplinkybėmis, kaip pagrindinėje byloje, tokio asmens kontrahentas gali remtis Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa [38].

1. Ar Sąjungos blokavimo statutas taikomas tokiai situacijai, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje?

69. Kyla klausimas, ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turėtų būti suprantama taip, kad pagal ją asmeniui suteikiama teisė remtis ta nuostata siekiant neleisti Europos veiklos vykdytojui pažeisti jo nuostatas, todėl pagrindinėje byloje *Bank Melli Iran* gali remtis šiuo straipsniu, siekdamas ginčyti nagrinėjamų sutarčių nutraukimą.

70. Pirmas dalykas, kurį reikia pažymėti, yra tas, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama siaurai, nes ja smarkiai paveikiama laisvė užsiimti verslu. Jei, pavyzdžiui, šio straipsnio vykdymą būtų galima užtikrinti tokio privataus subjekto, kaip *Bank Melli Iran*, prašymu, kita Europos įmonė, kaip antai *Telekom Deutschland*, iš tikrųjų būtų *įpareigota* turėti su ja verslo santykių. Toks ribojimas turėtų didžiulį poveikį įprastoms komercinėms laisvėms.

71. Antra, Sąjungos blokavimo statute nėra aiškios nuorodos į teises, kurios būtų suteiktos šiuo reglamentu kitiems asmenims nei nurodytieji jo 11 straipsnyje. Būtų galima pažymėti, kad, kalbant apie Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą, šia nuostata siekiama uždrausti bendrą elgesį, kurio reikalaujama iš šio reglamento 11 straipsnyje nurodytų įmonių, t. y. laikytis vieno iš jo priede išvardytų teisės aktų. Atsižvelgiant į bendrą šio draudimo pobūdį ir Sąjungos teisės aktų leidėjo sprendimą priimti reglamentą, o ne direktyvą, jei šia nuostata būtų siekiama suteikti teises privatiems asmenims, būtų galima tikėtis, kad jame būtų buvusios

[38] Šiuo klausimu vertėtų priminti, kad privatūs asmenys prieš kitus privačius asmenis gali remtis ne visomis Sąjungos teisėje nustatytomis taisyklėmis, įskaitant nustatytąsias Sutartyse. Pavyzdžiui, nors Sutartimis užtikrinamas laisvas prekių judėjimas, iš principo jis neturi tiesioginio horizontalaus poveikio, nes dėl jo įpareigojimai kyla tik valstybėms. Žr. 1984 m. vasario 29 d. Sprendimą *REWE-Zentrale* (37/83, EU:C:1984:89, 18 punktas); 1984 m. gegužės 17 d. Sprendimą *Denkavit Nederland* (15/83, EU:C:1984:183, 15 punktas) ir 1982 m. lapkričio 24 d. Sprendimą *Komisija / Airija* (249/81, EU:C:1982:402, 21 punktas).

nurodytos konkrečios aplinkybės, kuriomis vieno iš tame priede nurodytų teisės aktų paveiktas asmuo galėtų remtis Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje nustatytu draudimu, kad apgintų savo privačius interesus. Vis dėlto taip nėra.

72. Trečia, Sąjungos blokavimo statuto 9 straipsnyje (o tai yra vienintelė nuostata, kurioje reglamentuojamos Sąjungos blokavimo statuto pažeidimo pasekmės) valstybėms narėms nustatomas įpareigojimas numatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias sankcijas už šio statuto pažeidimą. Dažniausiai būtent tokia terminologija, ypač vartojant dalyvį „atgrasančios“, pasitelkiama kalbant apie viešąjį, o ne privatųjį vykdymo užtikrinimą [39].

73. Ketvirta, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio antroje pastraipoje, kurioje Komisijai suteikiami įgaliojimai leisti asmenims visiškai ar iš dalies laikytis tuose teisės aktuose nustatytų ar iš jų kylančių reikalavimų ar draudimų, nenumatyta, jog spręsdama, ar taikyti tokią išimtį, ši institucija turėtų atsižvelgti į trečiųjų šalių interesus, kaip būtų galima tikėtis, jei Sąjungos blokavimo statute būtų pripažintos asmenų, kuriems gali būti taikomi Sąjungos blokavimo statuto priede išvardyti teisės aktai, teisės [40].

74. Be šių argumentų, paremtų Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos tekstu ir kontekstu, galbūt įtikinamiausias argumentas, patvirtinantis jo aiškinimą kaip tokios nuostatos, kurioje tiesiog įtvirtinama ekonominės politikos taisyklė ir nesuteikiama teisių susitariančiosioms šalims, susijęs su Sąjungos blokavimo statuto tikslais [41]. Juk galiausiai šie tikslai yra *ne* apsaugoti trečiųjų šalių bendroves, kurioms tiesiogiai skirtos JAV priemonės, bet, kaip nurodyta šio statuto 1 straipsnyje, neutralizuoti jame nurodytų teisės aktų poveikį ir apsaugoti Europos bendroves ir netiesiogiai – valstybių narių nacionalinę suverenią valdžią nuo tokių tarptautinei teisei prieštaraujančių teisės aktų [42]. Jei *Bank Melli Iran* galėtų remtis Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa, privačia tvarka pareikšdama tokį ieškinį dėl vykdymo užtikrinimo, kaip nagrinėjamasis šioje byloje, tai galėtų prieštarauti statuto tikslams, kurie yra apsaugoti Europos bendroves (o ne bendroves, kurioms yra skirtos pirminės sankcijos), nes šios bendrovės atsiduria nepavydėtinoje padėtyje, kuri yra beveik be išeities [43].

75. Nors pripažįstu tokių argumentų galią, jaučiuosi priverstas padaryti išvadą, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama taip, kad pagal ją tokios teisės suteikiamos tretiesiems asmenims, kaip antai *Bank Melli Iran*.

[39] Vis dėlto, kalbant apie Sąjungos blokavimo statutą, dalyvis „atgrasančios“ reiškia, kad numatytos sankcijos turi būti lygiavertės priede išvardytuose teisės aktuose numatytoms sankcijoms. Iš tiesų tik esant tokiai sąlygai toks kompromisas galėtų būti palankus šiam statutui, vadinasi, ir tam, kad būtų laikomasi jo 5 straipsnio pirmoje pastraipoje nustatyto draudimo.

[40] Be to, Komisija neskelbia savo sprendimų dėl išimčių taikymo, nors iš esmės paskelbimas yra sąlyga, kuri turi būti įvykdyta siekiant, kad būtų galima remtis teisės aktais prieš trečiuosius asmenis. Vis dėlto galima suprasti to priežastį – tai leistų atitinkamoms užsienio valdžios institucijoms sužinoti, kuri bendrovė nesikreipė dėl išimties taikymo, todėl turėtų nesilaikyti nagrinėjamų teisės aktų.

[41] Kalbant apie antrąjį tikslą apsaugoti Europos bendroves nuo tokių teisės aktų poveikio, pažymėtina, kad 1996 m., kai buvo priimtas Sąjungos blokavimo statutas, pagal JAV jurisprudenciją, regis, buvo galima teigti, kad, uždraudžiant Sąjungos bendrovėms laikytis JAV teisės, pagal Sąjungos blokavimo statutą joms būtų suteiktos galimybės gintis JAV teismuose. Vis dėlto taip pat galima teigti, jog tam, kad tokia apsauga būtų pasiekta, būtų pakakę numatyti, kad toks draudimas gali būti vykdomas tik viešai.

[42] Žr. Sąjungos blokavimo statuto 1 straipsnį.

[43] Išties Sąjungos blokavimo statutas mažai padeda Sąjungos subjektams, turintiems turto JAV, nes JAV valdžios institucijos tiesiog gali imtis teritorinių vykdymo užtikrinimo veiksmų. Ruys, T. ir Ryngaert, C. „Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to, US Secondary Sanctions“, *British Yearbook of International Law*, 2020, p. 85. Remiantis Europos Parlamento užsakyta ataskaita, „jei įmonės išvengtų baudų iš JAV pusės ir kartu būtų vertinamos kaip nesilaikančios sankcijos, bendras to poveikis galėtų būti didžiulės išlaidos (ir galvos skausmas) Europos įmonėms, nerimaujančioms dėl savo užjūrio ir vidaus rinkų. Šiuo požiūriu JAV sankcijos pasiektų pageidaujamą poveikį, nes dėl jų bet kuriai įmonei būtų labai sunku noriai prisiimti politinę riziką abiem kryptimis“). Stoll, T., Blockmans S., Hagemejer J., Hartwell A., Gött H., Karunska K. ir Maurer A. „Extraterritorial Sanctions on Trade and Investments and European responses“, Europos Parlamento Tarptautinės prekybos komiteto (INTA) užsakytas tyrimas, 2020, p. 33. Šiuo klausimu taip pat žr. Truyens, L. ir Loosveld, S. „The ES Blocking Regulation: navigating a diverging sanctions landscape', *I.C.C.L.R.*, 30(9), 2019, p. 490–501, kurie nurodo „22-osios išlygos“ situaciją“; de Vries, A. „Council Regulation (EC) No 2271/96 (the ES Blocking Regulation)“, *Int'l Bus. Lawyer*, 26(8), 1998, p. 345, p. 348.

76. Tokios išvados atspirties taškas yra paties Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos įvadinių žodžių imperatyvumas („joks 11 straipsnyje minimas asmuo nesilaiko <…> jokio reikalavimo ar draudimo <…> grindžiamus priede nurodytais įstatymais <…>“). Lyg manydamas, kad tokios griežtos ir bekompromisės formuluotės nepakanka, Sąjungos teisės aktų leidėjas pasitelkė sunkiąją teisinės kalbos artileriją, siekdamas užtikrinti, kad šiam draudimui būtų suteikta visapusiška galia ir poveikis („<…> tiesiogiai ar per dukterinę įmonę, ar kitą tarpininkaujantį asmenį, aktyviai ar sąmoningu ignoravimu <…> tiesiogiai ar netiesiogiai grindžiamus priede nurodytais įstatymais ar kylančius iš tų įstatymų, arba jais grindžiamų ar iš jų kylančių veiksmų“).

77. Tokie tų nuostatų politikos tikslai papildomai detalizuoti konstatuojamosiose dalyse. Jie apima įsitikinimą (išdėstytą trečioje–penktoje konstatuojamosiose dalyse), kad tokio pobūdžio eksteritorialiais teisės aktais pažeidžiama tarptautinė teisė ir daroma žala veiksmingam vidaus rinkos veikimui. Šeštoje konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad tokiomis išimtinėmis aplinkybėmis tai yra būtina siekiant apsaugoti „nustatytą teisinę tvarką, [Sąjungos] interesus ir minėtų fizinių bei juridinių asmenų [kurie naudojasi Sutartyje numatytomis teisėmis] interesus šalinant, neutralizuojant, blokuojant ar kitaip atsakant į tų užsienio teisės aktų poveikį“.

78. Taigi Teisingumo Teismui derėtų įvykdyti Sąjungos blokavimo statuto konstatuojamosiose dalyse ir jo materialinėse normose atspindėtą politinį sprendimą, kurį Sąjungos teisės aktų leidėjas pareikalavo vykdyti, vartodamas griežčiausias ir jokios vietos kompromisams nepaliekančias formuluotes [44]. Vis dėlto, jei *Bank Melli Iran* teisė pareikšti ieškinį nebūtų pripažinta, tiesiog nutiktų taip, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje išreikštos politikos vykdymo užtikrinimas priklausytų tik nuo valstybių narių [45] ir netiesiogiai – nuo Komisijos pasiryžimo.

79. Savo ruožtu tai reikštų, kad, pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse narėse, vengiančiose vykdyti blokavimo statutą, toks didelis ekonominės veiklos vykdytojas, kaip *Telekom Deutschland*, galėtų nuspręsti aktyviai laikytis JAV sankcijų režimo, nutraukdamas sutartį su *Bank Melli Iran*.

[44] Kaip teigia Anthonius de Vries, „the Commission had, in its proposal for a Blocking Statute, already foreseen, that in certain circumstances the prohibition could lead to serious injury to the interests of persons and companies involved or to the interests of the European [Union] itself. It therefore proposed a waiver possibility which the Council, with certain modifications, maintained in the Regulation“ („Komisija savo pasiūlyme dėl Blokavimo statuto jau numatė, kad tam tikromis aplinkybėmis draudimas galėtų labai pakenkti susijusių asmenų ir bendrovių interesams arba pačios Europos [Sąjungos] interesams. Todėl ji pasiūlė atsisakymo galimybę, kurią Taryba su tam tikrais pakeitimais išlaikė reglamente“). Žr. de Vries, A., „Council Regulation (EC) No 2271/96 (the ES Blocking Regulation)“, 26(8), *Int'l Bus. Lawyer*, 1998, 345, p. 349. Taip pat žr. tai palaikančią poziciją Lesguillons H., „Helms-Burton and D'Amato Acts: reactions of the European Union“, *I.B.L.J.*, vol. 1, 1997, p. 95–111, p. 108, bei Ruys, T. ir Ryngaert, C., „Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to, US Secondary Sanctions“, *British Yearbook of International Law*, 2020, p. 86.

[45] Remiantis Prancūzijos parlamento pranešimu, iki 2019 m. buvo tik vienas atvejis, kai šiuo reglamentu buvo sėkmingai remtasi, t. y. 2007 m. balandžio mėn. Austrijoje, kai Austrijos bankas BAWAG PSK uždarė Kubos banko sąskaitas. Žr. Gauvain R., d'Urso C., Damais A. ir Jemai S. „Rétablir la souveraineté de la France et de l'Europe et protéger nos entreprises des lois et mesures à portée extraterritoriale, rapport de l'Assemblée nationale (France)“, 2019, p. 26. Vėliau *Rechtbank Den Haag* (Apylinkės teismas, Haga, Nyderlandai) patenkino supaprastinta tvarka pareikštą ieškinį byloje, susijusioje su Europos bendrovės atliktu sutarties su Kubos bendrove pažeidimu baiminantis JAV sankcijų, ir įpareigojo toliau tęsti sutartį. Nors šis sprendimas nebuvo aiškiai grindžiamas Sąjungos blokavimo statutu, minėtas teismas pažymėjo, jog negali atmesti, kad toks sutarties nutraukimas taip pat pažeidė ir blokavimo statutą. *Rechtbank Den Haag* (Apylinkės teismas, Haga), 2019 m. birželio 25 d., ECLI:NL:RBDHA:2019:6301. Taip pat atrodo, jog 2020 m. klientai iš Kubos pasiekė, kad ING bankas atblokuotų jų sąskaitas, pareiškę ieškinį bankui, remdamiesi Sąjungos blokavimo statutu. Žr. 2020 m. vasario 6 d. *Rechtbank Amsterdam* (Amsterdamo apylinkės teismas, Nyderlandai) sprendimą *Ieškovas prieš ING Bank NL*: RBAMS:2020:893 (Amsterdamo apylinkės teismas). Vis dėlto Sąjungos blokavimo statuto taikymo pavyzdžių išlieka nedaug. Dėl to kai kurie autoriai nurodo, kad „the Blocking Statute has proved to be mostly a paper tiger – a mere symbol of the ES's disagreement with the wide reach of US sanctions“ („Blokavimo statutas daugeliu atvejų pasirodė besąs tik popierinis tigras – paprastas Sąjungos nepritarimo plačiam JAV sankcijų mastui simbolis“). Ruys, T. ir Ryngaert, C. „Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to, US Secondary Sanctions“, *British Yearbook of International Law*, 2020, p. 98 ir 115, ir šiuo klausimu Bonnecarrère, Ph. „Sur l'extraterritorialité des sanctions américaines“, Rapport d'Information, Nr. 17 (2018–2019), Sénat, Prancūzija, p. 20–22.

80. Neabejotina, kad ir kiti pasektų tokiu pavyzdžiu ir visai viešajai politikai, kuria grindžiamas Sąjungos blokavimo statutas, galėtų būti greitai pakenkta, nes susiklostytų tokia padėtis, kuriai esant daugelis Europos subjektų tyliai nuspręstų laikytis tokių sankcijų (net ir netiesiogiai). Tokiomis aplinkybėmis šio statuto 9 straipsnyje numatytų „atgrasančių“ sankcijų grėsmė valstybių narių teisės aktuose galėtų tapti netikra, o Sąjungai ir jos valstybėms narėms, tarsi Šekspyro karaliui Lyrui, teliktų protestuoti: „aš padarysiu dar.. Ką – nežinau. Bet žemė sudrebės iš siaubo“.

81. Tiesa yra tai, kad viena iš tokio aiškinimo pasekmių būtų tokia, kad užsienio subjektas, kaip antai *Bank Melli Iran*, lygiagrečiai įgytų tokią teisę pareikšti ieškinį Europos subjekto, kaip antai *Telekom Deutschland*, nenaudai, nes tada pastaroji bendrovė būtų priversta toliau būti susaistyta sutartimi su klientu, kurio nebepageidauja kaip kliento. Vis dėlto, kad ir kaip tai netenkintų kai kurių subjektų, nematau kitos alternatyvos, jei Teisingumo Teismas patvirtintų viešosios politikos tikslus, kuriems Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa skirta įgyvendinti.

82. Galbūt tai būtų galima pavaizduoti kitaip. Pavyzdžiui, JAV bendrovė Jungtinėse Amerikos Valstijose pasiekia, kad teismas priimtų nepalankų sprendimą *Bank Melli Iran* ir kad toks sprendimas „tiesiogiai ar netiesiogiai“ grindžiamas JAV sankcijų režimu. Papildomai įsivaizduokime, kad tada JAV bendrovė siektų užtikrinti tokio sprendimo vykdymą Vokietijos teismuose. Ar tada būtų galima teigti, kad *Bank Melli Iran* neturėtų teisės kreiptis į tuos teismus, siekdamas sustabdyti tokį vykdymo užtikrinimo procesą, atsižvelgiant į Sąjungos blokavimo statuto 4 straipsnį, net jei (kaip ir yra) šioje nuostatoje taip pat nebūtų nieko paminėta apie ne Europos subjektų teisę pareikšti tokio pobūdžio ieškinį?

83. Manau, kad atsakymas į šį klausimą yra savaime aiškus ir kad beveik tą patį galima pasakyti apie trečiųjų asmenų teises, kalbant apie Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą.

2. Ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa gali būti aiškinama taip, kad joje šio statuto 11 straipsnyje nurodytiems asmenims nustatomas įpareigojimas ab initio nurodyti priežastis, kai jie nutraukia sutartinius santykius su asmeniu, kuriam taikomos pirminės sankcijos?

84. Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad šis klausimas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į Vokietijos teisę, pagal kurią asmenims, kurių padėtis yra tokia kaip pagrindinės bylos šalių, suteikiama teisė remiantis laisve sudaryti sutartis pasinaudoti bendrąja tvarka nutraukti bet kurią neterminuotą sutartį, nereikalaujant, nei kad būtų nutraukimo priežastis, nei nurodyti šią priežastį. Taigi antrasis klausimas turėtų būti suprantamas kaip iš esmės susijęs su tuo, ar pagal Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą valstybės narės *įpareigojamos* pripažinti šios laisvės sudaryti sutartis išimtį, jei sutartis buvo sudaryta su asmeniu, kuriam taikomos pirminės sankcijos, nes būtent esant tokiai aplinkybei turėtų būti nurodyta priežastis, siekiant išsiaiškinti, ar sutarties nutraukimas motyvuojamas minėto statuto priede nurodytų teisės aktų buvimu, taip suteikiant šiai nuostatai *effet utile*.

85. Aišku, kad nei Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos tekste konkrečiai, nei šiame statute bendrai nėra jokios informacijos, kuri patvirtintų požiūrį, kad šiuo statutu nustatomas įpareigojimas nurodyti priežastis, kuriomis pateisinamas sutartinių santykių nutraukimas su asmeniu, kuriam taikomos pirminės sankcijos. Vis dėlto manau, kad tokį įpareigojimą būtina neabejotinai kildinti iš šiuo statutu siekiamų tikslų, iš esmės dėl visų mano jau nurodytų priežasčių, pirmiausia susijusių su teisės pareikšti ieškinį dėl Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos vykdymo užtikrinimo buvimu. Jei būtų kitaip, subjektas galėtų tyliai nuspręsti įgyvendinti JAV teisės aktus, kuriais nustatomos sankcijos, ir toliau taip pat

tyliai, nepaaiškinant to priežasčių ir nesant galimybių (veiksmingai) peržiūrėti tokio elgesio būdų [46], būtų pažeisti Sąjungos blokavimo statuto konstatuojamosiose dalyse ir 5 straipsnio pirmoje pastraipoje įtvirtinti svarbiausi politikos tikslai, visiškai su jais nesiskaitant.

86. Regis, šioje byloje nagrinėjamu atveju nutiko būtent taip. Aplinkybė, kad *Telekom Deutschland* siekė nutraukti sutartį su *Bank Melli Iran* (ir, kaip pažymėjo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, surašė daugmaž tokio pat turinio raštą kitiems keturiems klientams, kurie visi turėjo reikšmingų ryšių su Iranu) per dvi savaites nuo atnaujintų JAV sankcijų įsigaliojimo, galėtų kalbėti pati už save, nors atitinkamą ribojimą, apie kurį galbūt šiuo klausimu būtų galima spręsti, galiausiai turi nustatyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Žinoma, nesant pateisinimo, galima manyti, jog *Telekom Deutschland* nusprendė, kad, užuot rizikavusi patirti JAV sankcijas (ir gauti dideles baudas, sutrikdyti verslą ir reikšmingai susigadinti reputaciją), ji faktiškai įgyvendins šias sankcijas, nepaisant to, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje nurodyta priešingai.

87. Žinoma, reikėtų pripažinti, kad daug bendrovių ir fizinių asmenų turėtų su etika susijusių nuogąstavimų ir abejonių dėl verslo santykių su tokiomis šalimis kaip Irano Islamo Respublika (ir kartu didžiausiais Irano subjektais, kaip antai *Bank Melli Iran*, kurie yra faktiškai kontroliuojami Irano vyriausybės): jos branduoliniai užmojai, dedamos pastangos siekiant destabilizuoti kitas regiono vyriausybes, noras kariauti karus svetimomis rankomis, neretai šiuo tikslu finansuojant ir remiant teroristines grupes; jos religinis fundamentalizmas ir apskritai skirtingos nuomonės netoleravimas; diskriminacinis elgesys su moterimis ir mažumomis ir beatodairiškas mirties bausmės naudojimas, prieš tai neretai surengiant supaprastintą ir pagal mūsų standartus bent labai nesąžiningą bylos nagrinėjimą – daug kas laikytų visas šias Irano Islamo Respublikos savybes nepriimtinomis ir visiškai nepageidaujamomis. Aišku, kad įmonės teisė pagal savo verslo etikos vertybių supratimą nuspręsti nepalaikyti verslo santykių su tokio pobūdžio režimu yra pagal Chartijos 10 straipsnio 1 dalį saugomos sąžinės laisvės ir laisvės užsiimti verslu, kaip ji suprantama pagal Chartijos 16 straipsnį, esminis elementas.

88. Vis dėlto, siekiant nustatyti, kad motyvai, kurie buvo nurodyti priimant sprendimą nutraukti sutartį būtent tokiu pagrindu, iš tiesų ir buvo tikrieji motyvai, mano supratimu, Sąjungos blokavimo statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo – šioje byloje nagrinėjamu atveju *Telekom Deutschland* – turėtų įrodyti, kad yra aktyviai įsitraukęs į *nuoseklią* ir *sistemingą* įmonių socialinės atsakomybės politiką, pagal kurią reikalaujama, kad jis, be kita ko, atsisakytų turėti verslo santykių su bet kokia bendrove, turinčia ryšių su Irano režimais [47].

89. Bet kuriuo atveju iš bekompromisės Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos formuluotės vis tiek darytina išvada, kad iš esmės bent ta įmonė, kuri siekia nutraukti sutartį (kuri priešingu atveju galiotų) su Irano subjektu, kuriam taikomos JAV sankcijos, privalo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui įrodyti, kad ji tai padarė ne dėl siekio paisyti minėtų sankcijų.

90. Šiuo klausimu, kaip jau nurodžiau, atsakovė turi pareigą ne vien nurodyti savo sprendimo motyvus, bet ir jį pateisinti. Iš tiesų dėl visų mano jau nurodytų priežasčių Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos veiksmingumui (*effet utile*) būtų pakenkta, jei atitinkamiems asmenims būtų leidžiama pasislėpti už bet kokios sunkiai tikėtinos jų sprendimo

[46] Kaip teigia Airijos Aukščiausiasis Teismas Sprendime *Garvey c. Ireland* [1981] IR 75.

[47] Pagal analogiją žr. 2017 m. kovo 14 d. Sprendimą *G4S Secure Solutions* (C-157/15, EU:C:2017:203, 40 punktas).

priežasties[48]. Mano nuomone, šio statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo neturėtų turėti galimybės remtis sutarties nutraukimo sąlyga dėl nenugalimos jėgos aplinkybių (*force majeure*), siekdamas pateisinti sutartinių santykių nutraukimą, neįrodęs bent to, kad nenugalimos jėgos aplinkybė nėra susijusi su minėto statuto priede išvardytais sankcijas nustatančiais JAV teisės aktais[49]. Bet kuri kita išvada pakenktų sutarties nutraukimo paveikto subjekto galimybei pasinaudoti pagal Sąjungos blokavimo statutą suteiktomis teisėmis.

91. Taip teigdamas nepamiršau aplinkybės, kad, pirma, esant tam tikrų rūšių sutartims, asmeniniai susitariančiųjų šalių tarpusavio kontaktai (*intuitu personae)* gali būti svarbūs, tačiau dėl to *savaime* negalima atmesti reikalavimo, kad privalo būti pateiktas sutarties nutraukimo pateisinimas. Priešingai, tokių sutarčių specifika ir jomis sukuriami santykiai tarp šalių būtent ir gali būti teisėta priežastis, pateisinanti tų sutarčių nutraukimą pasikeitus aplinkybėms, nesusijusioms su pirminėmis sankcijomis. Šiuo atveju būtų gana nerealu manyti, kad nagrinėjamos sutartys tarp šalių turėtų būti laikomos tokiomis: atvirkščiai, tai buvo asmeninės reikšmės neturinti sutartis tarp dviejų verslo subjektų, kurioje buvo numatyta, kad didelis telekomunikacijų subjektas, praktiškai užėmęs dominuojančią padėtį atitinkamoje tokių paslaugų teikimo rinkoje, teiks būtinąsias viešąsias paslaugas.

92. Vis dėlto toks įpareigojimas pateisinti sutarties nutraukimą nėra atsietas nuo pareigos pagal Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą asmenims, kuriems taikomas šio statuto 11 straipsnis, nesilaikyti jo priede išvardytų teisės aktų, kuriais nustatomos sankcijos. Jis labiau susijęs su įrodinėjimo pareiga, vadinasi, toks pateisinimas nebūtinai turi būti pateiktas nutraukiant sutartį, pavyzdžiui, jį galima pateikti ir kaip gynybos argumentą, kai jau yra prasidėjęs teismo procesas, kuriame siekiama užtikrinti Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos vykdymą.

93. Žinoma, pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, nesant suderinimo, valstybės narės gali nustatyti savo proceso normas, kuriomis būtų reglamentuojamas Sąjungos teisės vykdymo užtikrinimas. Vis dėlto nemanau, kad procesinės autonomijos principas gali būti taikomas tokiais atvejais, kaip nagrinėjamasis šioje byloje, kai dėl poreikio užtikrinti e*ffet utile* būtinas tam tikras įrodinėjimo pareigos paskirstymas[50]. Iš tiesų, net laikantis nuomonės, kad įrodinėjimo pareiga yra

[48] Kai kurie teisininkai rekomenduoja savo klientams „ieškoti kitų komercinių priežasčių nutraukti verslo santykius su Iranu ar Kuba“, siekiant apeiti Sąjungos blokavimo statuto taikymą. Žr. Doussin, A., Catrain, L. ir Dukic. A. „How to Mitigate sanctions risks“, Hogan Lovells, 2020, skaidrės prieinamos įmonės interneto svetainėje.

[49] Šiuo klausimu su visa pagarba laikausi nuomonės, kad, priešingai, nei *Tribunal de Commerce de Paris* (Paryžiaus komercinių bylų teismas, Prancūzija) nusprendė byloje, taip pat susijusioje su sutarties su *Bank Melli Iran* nutraukimu, tai, kad nagrinėjamos sutarties sudarymo dieną Sąjungos blokavimo statutas jau galiojo, negali reikšti, kad netaikoma šio statuto 5 straipsnio pirma pastraipa, remiantis tuo, kad sąlyga dėl nenugalimos jėgos aplinkybių, kuria buvo remtasi nutraukiant sutartį, buvo suderinta atsižvelgiant į šio reglamento nuostatas. Iš tiesų Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa išreiškia pamatinę Sąjungos ir jos valstybių narių viešąją politiką, todėl šalys negali nuo jos nukrypti. Žr. 2020 m. sausio 23 d. *Tribunal de Commerce de Paris* (Paryžiaus komercinių bylų teismas) sprendimą *SC Bank Melli Iran Banque Nationale c SAS Viveo France*, Nr. 2019023091.

[50] Teisingumo Teismas atskiria *įrodymų pateikimą* nuo *įrodinėjimo pareigos*. Dėl apeliacinių skundų žr. 2013 m. gruodžio 19 d. Sprendimą *Siemens ir kt. / Komisija* (C-239/11 P, C-489/11 P ir C-498/11 P, nepaskelbtas Rink., EU:C:2013:866, 38 punktas) ir 2018 m. birželio 28 d. Sprendimą *EUIPO* / *Puma* (C-564/16 P, EU:C:2018:509, 57 punktas). Be apeliacinių skundų šiuo klausimu žr., pavyzdžiui, 2017 m. birželio 21 d. Sprendimą *W ir kt.* (C-621/15, EU:C:2017:484, 24 punktas).

proceso teisės [51], o ne materialinės teisės dalykas, kaip, regis, yra kai kuriose valstybėse narėse, dėl reikalavimo užtikrinti Sąjungos teisės veiksmingumą ši pareiga negalėtų būti perkelta taip, kad ginčui būtų sunku taikyti Sąjungos teisę.

94. Sąjungos teisėje, jei pagal vyraujantį principą įrodinėjimo pareiga tenka reikalavimus pareiškiančiam asmeniui [52], taip pat pripažįstama, kad tam tikromis aplinkybėmis gali būti būtina perkelti įrodinėjimo pareigą [53]. Tokio principo laikomasi, pavyzdžiui, Sąjungos kovos su diskriminacija direktyvose, nes gerai žinoma, kad šioje srityje gali būti sunku pateikti diskriminacinio elgesio įrodymus [54].

95. Kalbant apie Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą, akivaizdu, jog tretiesiems asmenims bus sunkiausia surinkti įrodymus, kad sprendimas nesudaryti komercinės sutarties ar jos netęsti yra šio statuto 11 straipsnyje nurodyto asmens ketinimo laikytis JAV teisės pasekmė. Išskyrus mažai tikėtiną įvykį, kad minėtame straipsnyje nurodytas asmuo kada nors, pavyzdžiui, viešai pripažintų pasiryžimą laikytis šio statuto priede išvardytų teisės aktų, neįsivaizduoju, kokius įrodymus ieškovai galėtų pateikti. Sprendimų nutraukti verslo santykius ar atsisakymų užmegzti santykius su asmenimis, kuriems taikomos pirminės sankcijos, sutaptį? Vis dėlto praktiškai dėl komercinių paslapčių bendrovei labai sunku sužinoti, kokie yra tikrieji paslaugų teikėjo sprendimai dėl kitų bendrovių [55].

96. Tokiomis aplinkybėmis manau, kad jei ieškovas tiesiog pateikė *prima facie* įrodymų, kad, pirma, asmuo, patenkantis į Sąjungos blokavimo statuto 11 straipsnio taikymo sritį, su kuriuo ieškovas pageidauja užmegzti verslo santykius arba juos toliau tęsti, gali jausti susirūpinimą dėl vieno iš šio statuto priede nurodytų teisės aktų, ir, antra, ieškovas įvykdė sąlygas, kurių įvykdymo

[51] Vis dėlto valstybių narių procesinę autonomiją riboja valstybėms narėms taikomi įpareigojimai nepadaryti taip, kad būtų neįmanoma ar praktiškai pernelyg sunku pasinaudoti Sąjungos teisės suteikiamomis teisėmis (veiksmingumo principas), užtikrinant Sąjungos teisės vykdymą taikyti tas pačias taisykles kaip ir tos, kuriomis reglamentuojamos panašios situacijos, kurioms taikoma nacionalinė teisė (lygiavertiškumo principas), ir laikytis bendrųjų Sąjungos teisės principų. Pavyzdžiui, žr. 2018 m. birželio 27 d. Sprendimą *Turbogás* (C-90/17, EU:C:2018:498, 43 punktas). Be to, jei įrodymų pateikimas akivaizdžiai reglamentuojamas proceso teisės, kai kuriose teisės tradicijose įrodinėjimo pareigos paskirstymas siejamas su materialine teise. Pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje taisyklės dėl prezumpcijų ir įrodinėjimo pareigos numatytos Civiliniame kodekse, o ne Civilinio proceso kodekse. Vokietijos teisėje pagal normų teoriją (*Normenbegünstigungstheorie*) teisės aktų leidėjas, formuluodamas normą, atsižvelgia į įrodinėjimo pareigos paskirstymą. Tada teisėjai apie įrodinėjimo pareigos paskirstymą sprendžia aiškindami materialinę teisę. Žr. *Prütting Münchener Kommentar zur ZPO*, 3. Aufl. 2008, § 286, Nr. 113–115. Mano žiniomis, Teisingumo Teismas niekada nėra priėmęs aiškaus sprendimo šiuo klausimu, nes Sąjungos teisėje labai dažnai konkrečiai nurodoma, koks iš tikrųjų yra toks įrodinėjimo pareigos paskirstymas.

[52] Pavyzdžiui, žr. 1996 m. balandžio 28 d. Sprendimą *ILFO / Vyriausioji valdyba* (51/65, EU:C:1966:21), 1989 m. sausio 26 d. Sprendimą *Koutchoumoff / Komisija* (224/87, EU:C:1989:38) arba 2015 m. gegužės 21 d. Sprendimą *Schräder / BAVT* (C-546/12 P, EU:C:2015:332, 78 punktas).

[53] Žr. 2011 m. rugsėjo 29 d. Sprendimą *Elf Aquitaine / Komisija* (C-521/09 P, EU:C:2011:620, 56 punktas).

[54] Žr. 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (OL L 180, 2000, p. 22; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 20 sk., 1 t., p. 23), 8 straipsnį, 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (OL L 303, 2000, p. 16; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 79), 10 straipsnį ir 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (OL L 204, 2006, p. 23) 19 straipsnį.

[55] Kitos aplinkybės, pavyzdžiui, tai, kad bendrovė organizuoja vidaus mokymus savo darbuotojams nagrinėjamų teisės aktų klausimais, kad ji įgyvendina politiką, susijusią su šiomis taisyklėmis, ar kad ji naudoja ar gali pasinaudoti stebėsenos priemonėmis, regis, yra įrodymai, kuriuos trečiosioms šalims būtų sunku pateikti.

tikimasi, kad jis taptų ar išliktų šios įmonės klientas [56], pagal Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą šio statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo privalo pateisinti savo verslo sprendimą nutraukti nagrinėjamą sutartį ar atsisakyti šio ieškovo kaip savo kliento [57].

97. Galbūt kai kam toks įrodinėjimo pareigos perkėlimas gali atrodyti prieštaraujantis laisvei sudaryti sutartis. Vis dėlto, kaip yra pažymėjęs Teisingumo Teismas, naudojimasis Chartijoje nurodytomis laisvėmis užtikrinamas tik neperžengiant kiekvieno piliečio už savo veiksmus prisiimtos atsakomybės ribų [58]. Be to, galima būtų pažymėti, jog Teisingumo Teismas bent konkurencijos teisės kontekste jau yra konstatavęs, kad tam tikromis sąlygomis bendrovė gali būti priversta sudaryti sutartį su trečiosiomis šalimis [59]. Tokiomis konkrečiomis aplinkybėmis dėl daugybės viešosios politikos priežasčių, siekiant laikytis tarptautinės teisės ir Sąjungos bendrai išreikšto nepritarimo tokio pobūdžio nepageidaujamiems eksteritorialiems teisės aktams (visa tai, kaip jau buvo nurodyta šioje išvadoje, atspindėta Sąjungos blokavimo statuto 4 straipsnio ir 5 straipsnio pirmos pastraipos nuostatose), reikalaujama bent tiek [60].

98. Taigi, kalbant apie procesą nacionaliniuose teismuose, jei *Bank Melli Iran* ir *Telekom Deutschland* jau palaikė verslo santykius ir jei nė vienas iš jų nepakeitė savo verslo veiklos (vis dėlto tai turi patikrinti nacionalinis teismas), manau, būtent bendrovė *Telekom Deutschland* turi įrodyti, kad buvo objektyvi priežastis, *išskyrus* tą, kad *Bank Melli Iran* buvo taikomos pirminės sankcijos, nutraukti nagrinėjamas sutartis, o prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti tokių priežasčių tikrumą. Iš Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos formuluotės aišku, kad yra svarbus ekonominės veiklos vykdytojo ketinimas laikytis minėtų sankcijų, neatsižvelgiant į tai, ar jam iš tikrųjų rūpi jų taikymas.

99. Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, siūlau į antrąjį prejudicinį klausimą atsakyti taip: Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama taip: nacionalinę teisę draudžiama aiškinti taip, kad šio statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo gali nutraukti tęstinius sutartinius santykius su į OFAC tvarkomą SDN įtraukta susitariančiąja šalimi, niekuomet neturėdamas pateisinti savo sprendimo nutraukti tas sutartis.

[56] Šiuo klausimu kai kurie autoriai teigia, jog iš Sąjungos blokavimo statutu siekiamų tikslų galima spręsti, kad pagal šią nuostatą būtų papildomai reikalaujama įrodyti, kad nagrinėjama situacija susijusi su eksteritorialiu nagrinėjamų teisės aktų taikymu. Pavyzdžiui, žr. Financial Markets law committee, *U.S. Sanctions and the ES blocking statute Regulation: Issues of legal uncertainty*, 2019, 3.5 ir 3.12 punktai. Vis dėlto, nors Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio formuluotė yra kategoriška, jame nenurodyta nieko, kas patvirtintų tokios sąlygos buvimą. Be to, jei, kaip įtariu, Sąjungos blokavimo statutas buvo sumanytas kaip atsakomoji priemonė, kaip ji suprantama pagal tarptautinę teisę, reikia manyti, kad juo siekiama apskritai blokuoti tokių teisės aktų padarinius.

[57] Šie motyvai gali būti ekonominiai ar komerciniai arba susiję su Sąjungos sankcijomis, Sąjungos taisyklėmis dėl pinigų plovimo arba terorizmo finansavimo ar netgi JAV sankcijomis, bet tik jei šios sankcijos nėra vieno iš priede išvardytų teisės aktų dalis.

[58] 2014 m. kovo 27 d. Sprendimas *UPC Telekabel Wien* (C-314/12, EU:C:2014:192, 49 punktas).

[59] Žr., pavyzdžiui, 1998 m. lapkričio 26 d. Sprendimą *Bronner* (C-7/97, EU:C:1998:569, 41 punktas) ir šiuo klausimu – 2021 m. kovo 25 d. Sprendimą *Deutsche Telekom / Komisija* (C-152/19 P, EU:C:2021:238, 49 punktas).

[60] Reikėtų pripažinti, kad srityse, siejamose su baudžiamąja atsakomybe, kaip, mano nuomone, yra kalbant apie Sąjungos blokavimo statuto taikymą, Teisingumo Teismas yra pripažinęs, kad pagal Sąjungos teisę valstybėms narėms neleidžiama bausti fizinio asmens už atsisakymą atsakyti į jo apklausą vykdančios kompetentingos institucijos klausimus, jei iš atsakymų į šiuos klausimus gali paaiškėti šio asmens atsakomybė už pažeidimą. Šiuo klausimu žr. 2021 m. vasario 2 d. Sprendimą *Consob* (C-481/19, EU:C:2021:84, 58 punktas). Vis dėlto Teisingumo Teismas yra pripažinęs, kad nacionalinis teismas ar administracinė institucija gali remtis nuosekliais įrodymais tam tikrų Sąjungos teisės normų pažeidimui įrodyti (šiuo klausimu žr. 2017 m. sausio 26 d. Sprendimą *Maxcom* / *Chin Haur Indonesia* (C-247/15 P, C-253/15 P ir C-259/15 P, EU:C:2017:61, 64 punktas) arba tiesiog perkelti įrodinėjimo pareigą, kaip yra nediskriminavimo principo atveju. Pavyzdžiui, žr. 2008 m. liepos 10 d. Sprendimą *Feryn* (C-54/07, EU:C:2008:397, 32 punktas).

C. Trečiasis ir ketvirtasis klausimai

100. Trečiuoju ir ketvirtuoju klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama taip, kad jei nesilaikoma šio straipsnio nuostatų, teismai, į kuriuos kreipėsi susitariančioji šalis, kuriai taikomos pirminės sankcijos, privalo įpareigoti šio statuto 11 straipsnyje nurodytą asmenį toliau tęsti šiuos sutartinius santykius, nors, pirma, šio statuto 5 straipsnio antra pastraipa turėtų būti aiškinama siaurai, antra, toks teismo įpareigojimas gali pažeisti Chartijos 16 straipsnį ir, trečia, toks asmuo gali būti griežtai nubaustas valdžios institucijų, atsakingų už vieno iš Sąjungos blokavimo statuto priede nurodytų teisės aktų taikymą.

101. Čia reikėtų priminti, kad nacionalinių teismų užduotis yra jų jurisdikcijai priklausančioje byloje taikyti tiesiogiai veikiančias Sąjungos teisės nuostatas siekiant užtikrinti, kad jos būtų visiškai veiksmingos[61]. Kadangi pagal SESV 288 straipsnį reglamentas, kaip antai Sąjungos blokavimo statutas, tiesiogiai taikytinas bet kurioje valstybėje narėje, šis įpareigojimas nustatomas minėtiems teismams, net jei nacionalinės teisės aktuose nėra nuostatos, kuriuo šis reglamentas būtų perkeltas į nacionalinę teisę.

102. Dėl Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos galima pažymėti, kad šioje nuostatoje nenurodyta, kokios pasekmės kyla, jei šio statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo, pažeisdamas jo 5 straipsnio pirmą pastraipą, nusprendžia nepradėti komercinių santykių su asmeniu, kuriam taikomos pirminės sankcijos, arba juos nutraukti, siekdamas laikytis šio statuto priede išvardytų teisės aktų.

103. Reikia pripažinti, jog Sąjungos blokavimo statuto 9 straipsnyje numatyta, kad valstybės narės nustato taisykles dėl sankcijų, taikytinų pažeidus priimtas nacionalines nuostatas, jei tik šios sankcijos yra veiksmingos, proporcingos[62] ir atgrasančios[63]. Taigi, jei Teisingumo Teismas nuspręstų kaip siūlau, t. y. kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti suprantama taip, kad ja suteikiamos teisės asmenims, kuriems taikomos pirminės sankcijos, tada

[61] 1978 m. kovo 9 d. Sprendimas *Simmenthal* (106/77, EU:C:1978:49, 16 punktas).

[62] Dėl proporcingumo sąlygos reikėtų pažymėti, kad ši sąlyga neprieštarauja atgrasymo sąlygai, nes pagal ją reikalaujama tik to, kad faktiškai paskirta sankcija būtų proporcinga nagrinėjamų aplinkybių sunkumui, o atgrasymas užtikrinamas nubaudimo grėsme, t. y. galimų sankcijų dydžiu. Kalbant apie Sąjungos blokavimo statutą, faktinių aplinkybių rimtumas, pavyzdžiui, bus siejamas su daugiau ar mažiau tęstiniu šio statuto 11 straipsnyje nurodytos įmonės elgesiu, taip pat su teisės aktų, kurių laikėsi toks asmuo, pobūdžiu ir juose numatytų bausmių kainą.

[63] Šie reikalavimai tiesiog yra būtini pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, jei pažeidžiama Sąjungos teisė. Žr. 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimą *von Colson ir Kamann* (14/83, EU:C:1984:153, 28 punktas); 1989 m. rugsėjo 21 d. Sprendimą *Komisija / Graikija* (68/88, EU:C:1989:339, 24 punktas) ir šiuo klausimu dėl bendros PVM sistemos – 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *M.A.S. ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 34 ir 35 punktai).

žodis „sankcija“ neišvengiamai turėtų būti suprantamas plačiai, kaip apimantis baudžiamąsias, administracines sankcijas, taip pat civilines sankcijas, kurių paskirtis nebūtinai yra baudžiamoji ir kuriomis tiesiog gali būti siekiama užtikrinti nagrinėjamos nuostatos *effet utile*[64].

104. Vis dėlto tai nereiškia, kad valstybės narės galėtų visiškai savarankiškai spręsti dėl sankcijų pobūdžio. Reikėtų priminti, kad jei normoje užduotis nustatyti sankcijas, taikytinas pažeidus Sąjungos teisėje nustatytą įpareigojimą, perduodama valstybėms narėms, ši nustatymo teisė yra ribojama dėl valstybėms narėms ir ypač nacionaliniams teismams tenkančio įpareigojimo užtikrinti visišką Sąjungos teisės veiksmingumą. Pagal šį įpareigojimą nacionalinių teismų reikalaujama ištaisyti dėl padaryto pažeidimo susiklosčiusią situaciją ir visų pirma padaryti taip, kad teisių turėtojai atsidurtų tokioje situacijoje, kurioje jie būtų buvę, jei pažeidimas nebūtų buvęs padarytas.

105. Vadinasi, jei pažeidžiama reglamento nuostata, kalbant apie priemones, kurių valstybės narės turi imtis, siekdamos nubausti už tokį pažeidimą, baudžiamąją paskirtį turinčias priemones, kurios yra būtinos reikiamam atgrasymo lygiui užtikrinti, būtina atskirti nuo priemonių, kurių imamasi padaryto pažeidimo susiklosčiusiai situacijai ištaisyti, kai jų būtina imtis siekiant užtikrinti visišką Sąjungos teisės veiksmingumą[65]. Nors pirmųjų priemonių atveju valstybės narės turi gana plačią diskreciją spręsdamos, kokių priemonių imtis, jei, kaip nurodyta, tos priemonės yra veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios[66], o jei antrosiomis priemonėmis įgyvendinamas valstybių narių įsipareigojimas užtikrinti visišką Sąjungos teisės veiksmingumą, tokia diskrecija gali būti ribota arba jos gali iš viso nebūti[67].

[64] Kalbant apie atgrasomąjį sankcijų pobūdį, ši sąlyga logiškai reiškia, kad sankcijos, kurios gali būti skiriamos, turi būti bent lygiavertės toms, kurios gali būti paskirtos remiantis priede išvardytais teisės aktais. Priešingu atveju sprendžiant, ar naudingiau laikytis priede išvardytų teisės aktų, ar Sąjungos blokavimo statuto, svarstyklės sistemingai kryptų tokių teisės aktų naudai, nes tada Sąjungos blokavimo statute numatytos sankcijos būtų laikomos tiesiog papildomomis reikalavimų vykdymo išlaidomis. Pavyzdžiui, žr. Wils, W.P.J. „Optimal Antitrust Fines: Theory and Practice“, *World Competition*, vol. 29(2), 2006, p. 15: „For deterrence to work, it is required that, from the perspective of the company (or the individual decision-maker deciding for the company) contemplating a possible antitrust violation, the expected fine exceeds the expected gain. What thus counts is the potential offender's subjective estimate of the gain, of the probability of detection and punishment, and of the amount of the fine in case of detection and punishment“ („Tam, kad atgrasymas veiktų, reikalaujama, kad bendrovės (arba individualaus sprendimų priėmėjo, priimančio sprendimus bendrovės vardu), svarstančios, ar pažeisti antimonopolinius teisės aktus, numatoma gauti bauda viršytų naudą, kurią ji tikėtųsi gauti. Taigi svarbios yra galimo pažeidėjo subjektyvios prognozės dėl naudos, išaiškinimo ir nubaudimo tikimybės, taip pat baudos dydis pažeidimui išaiškėjus ir bausmė“). Kalbant apie Sąjungos blokavimo statutą, kaip pažymima Parlamento užsakytoje ataskaitoje, „tik jei įmonės tikėsis, kad [Sąjungos blokavimo statuto] vykdymas bus užtikrintas taip pat aktyviai kaip ir sankcijas nustatančių JAV teisės aktų vykdymas, ji bus linkusi suderinti savo elgesį su [Sąjungos] blokavimo statutu ir nesilaikyti JAV teisės“. Stoll, T., Blockmans, S., Hagemejer, J., Hartwell, A., Gött, H., Karunska, K. ir Maurer, A. „Extraterritorial Sanctions on trade and investments and European responses, Study requested by the INA committee of the European Parliament“, 2020, p. 65. Vis dėlto tai nereiškia, kad visada turi būti skiriamos maksimalios sankcijos, nes atgrasomajam poveikiui sukurti pakanka tokių sankcijų grėsmės, jei tik ji yra įtikima. Be to, kadangi Sąjungos blokavimo statuto 9 straipsnyje nurodytas taikytinų sankcijų „režimas“, reikia daryti išvadą, kad veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios turi būti visos numatytos sankcijos, nesvarbu, ar jos būtų baudžiamosios, ar administracinės, ar civilinės.

[65] Pavyzdžiui, PVM srityje dėl įpareigojimo numatyti baudžiamąsias sankcijas sukčiavimo atveju žr. 2018 m. kovo 20 d. Sprendimą *Menci* (C-524/15, EU:C:2018:197, 19 punktas), o dėl įpareigojimo atkurti padėtį žr. 2018 m. lapkričio 21 d. Sprendimą *Fontana* (C-648/16, EU:C:2018:932, 33 ir 34 punktai). Nors ta pačia priemone gali būti siekiama abiejų tikslų, nereikalaujama, kad ta pačia priemone būtų pasiekti abu tikslai. Taigi manant, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje teisės suteikiamos asmenims, kuriems taikomos pirminės sankcijos, priemonės, kurių nacionaliniai teismai privalo imtis civilinės teisės požiūriu, tikrai turėtų būti veiksmingos ir proporcingos, bet nebūtinai atgrasančios, nes toks atgrasomasis poveikis gali būti pasiektas atskirai, pasitelkiant administracines sankcijas.

[66] Taigi, kalbant apie Sąjungos blokavimo statutą, kelios Europos šalys priėmė teisės aktus, kuriuose numatytos baudžiamosios sankcijos (Airija, Nyderlandų Karalystė ir Švedijos Karalystė), o kitos pasirinko administracines sankcijas (Vokietijos Federacinė Respublika, Ispanijos Karalystė ir Italijos Respublika). Žr. Bonnecarrère, Ph. „Sur l'extraterritorialité des sanctions américaines“, Rapport d'information du Sénat (France), No. 17, 2018, p. 20.

[67] Žr., be kita ko, 1978 m. kovo 9 d. Sprendimą *Simmenthal* (106/77, EU:C:1978:49, 16 punktas); 1990 m. birželio 19 d. Sprendimą *Factortame ir kt.* (C-213/89, EU:C:1990:257, 19 punktas); 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, 25 punktas) ir 2002 m. rugsėjo 17 d. Sprendimą *Muñoz ir Superior Fruiticola* (C-253/00, EU:C:2002:497, 28 punktas).

106. Jei pažeidžiama reglamento nuostata [68], kuria ja suteikiamos teisės tretiesiems asmenims, turint omenyje tai, kad reglamentas yra tiesiogiai vykdytinas, net jei nieko nenurodyta dėl procesinės tvarkos ieškiniams, kuriais siekiama apginti šia nuostata tam tikriems asmenims suteiktas teises, nacionaliniams teismams vis dėlto tenka pareiga užtikrinti visišką tokios nuostatos veiksmingumą [69]. Dėl visų šių aplinkybių tokiems nacionaliniams teismams neabejotinai tenka pareiga nustatyti (arba atkurti) ankstesnę padėtį, kuri būtų susiklosčiusi, jei pažeidimas nebūtų buvęs padarytas.

107. Šiuo klausimu reikėtų pridurti, kad, priešingai, nei kalbant apie priemones, kurios skirtos nubausti, dėl tokio įpareigojimo užtikrinti, kad būtų išlaikytos atitinkamų asmenų ar subjektų teisės aktuose numatytos teisės ir kad būtų atkurta ankstesnė padėtis, tiek, kiek juo paveikiama pačių pagal Sąjungos teisę suteikiamų teisių esmė, valstybėse narėse negali būti gaunamas skirtingas rezultatas. Kitaip tariant, nors nacionalinių teismų taikomos įgyvendinimo procesinės taisyklės gali skirtis, rezultatas iš esmės turi būti toks pat visoje Sąjungoje. Iš tikrųjų tam, kad teisės taptų realios Sąjungos piliečių kasdienybėje, nepakanka paskelbti, kad tokios teisės yra, nes būtina numatyti veiksmingas sankcijas, ypač kai jos kyla iš reglamento, kuris turi būti tiesiogiai taikomas.

108. Taigi laikausi nuomonės, kad jei pažeidžiama nuostata, įtvirtinanti elgesio taisyklę, kurios privaloma laikytis nepertraukiamai (kaip šioje byloje nagrinėjamu atveju), nacionaliniai teismai privalo įpareigoti pažeidėją nutraukti pažeidimą, antraip bus skirta periodinė bauda ar kita tinkama sankcija, nes tik tada gali išnykti dar neišnykusios padaryto pažeidimo pasekmės ir galima visiškai užtikrinti Sąjungos teisės laikymąsi.

109. Galima būtų pažymėti, jog Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje šio statuto 11 straipsnyje nurodytiems asmenims draudžiama *laikytis* jo priede išvardytų teisės aktų. Šioje byloje nagrinėjamu atveju nagrinėjamais teisės aktais bet kuriai ne JAV bendrovei draudžiama prekiauti su asmeniu, kuriam taikomos pirminės sankcijos. Vadinasi, tai yra bendro pobūdžio draudimas. Šio draudimo nevykdymas reiškia, kad minėto statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo niekada negali atsisakyti tęsti komercinius santykius dėl priežasties, siejamos su JAV teisės aktų, kuriais nustatomos sankcijos, buvimu.

110. Tokiomis aplinkybėmis pripažinimas, kad už bet kokį šios nuostatos pažeidimą gali būti baudžiama tik sumokant vienkartinę žalos atlyginimo sumą, prilygtų pripažinimui, kad Sąjungos blokavimo statuto 11 straipsnyje nurodytas asmuo galėtų laikytis vieno iš jo priede išvardytų JAV teisės aktų, kuriais nustatomos sankcijos, netaikant šio statuto 5 straipsnio antroje pastraipoje numatyto mechanizmo, atlyginant žalą vien teisių pagal sutartį turėtojams. Jei taip tikrai būtų,

[68] Kalbant apie direktyvą, situacija yra kitokia. Kadangi direktyva turi būti perkelta į nacionalinę teisę, kad valstybė ja galėtų remtis prieš asmenį arba horizontaliai – kad ja būtų galima remtis tarp dviejų privačių asmenų, valstybės narės turi daugiau veiksmų laisvės. Jos tik užtikrina, kad pagal ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą lojalaus bendradarbiavimo principą, už bet kokį direktyvos pažeidimą būtų baudžiama pagal panašias materialines ir procesines taisykles kaip ir už tokio paties pobūdžio ir sunkumo nacionalinės teisės pažeidimus. Žr. 2014 m. kovo 27 d. Sprendimą *LCL Le Crédit Lyonnais* (C-565/12, EU:C:2014:190, 44 punktas).

[69] Mano nuomone, procesinės autonomijos principas šiuo atveju tiesiogiai netaikytinas, nes šis principas susijęs su „ieškinių, skirtų užtikrinti iš [Sąjungos] teisės kylančių asmenų teisių apsaugą, procesin[ėmis] taisykl[ėmis]“. Žr. 2002 m. liepos 11 d. Sprendimą *Marks & Spencer* (C-62/00, EU:C:2002:435, 34 punktas); 2009 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Fallimento Olimpiclub* (C-2/08, EU:C:2009:506, 24 punktas) ir 2010 m. sausio 21 d. Sprendimą *Alstom Power Hydro* (C-472/08, EU:C:2010:32, 17 punktas). Vis dėlto priemonės, kurių turi imtis nacionaliniai teismai, kad ištaisytų Sąjungos teisės pažeidimo pasekmes, yra ne proceso, o materialinės teisės priemonės. Taigi, pavyzdžiui, kalbant apie priemones, kuriomis siekiama ištaisyti SESV 108 straipsnio 3 dalies paskutiniame sakinyje įtvirtinto pagalbos projektų įgyvendinimo draudimo pažeidimo pasekmes, nacionalinės administracinės ir teisminės institucijos privalo užtikrinti visišką šių nuostatų veiksmingumą, taigi jos privalo savo iniciatyva susigrąžinti neteisėtai suteiktą pagalbą. Procesinė autonomija taikoma tik praktinei tokio susigrąžinimo tvarkai. Pavyzdžiui, žr. 2019 m. kovo 5 d. Sprendimą *Eesti Pagar* (C-349/17, EU:C:2019:172, 92 punktas).

tada Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje labai aiškiai nustatytas draudimas būtų iškreiptas ir negalėtų būti pasiekti mano jau nurodyti viešosios politikos tikslai, t. y. neutralizuoti JAV teisės aktų, kuriais nustatomos sankcijos, poveikį.

111. Kadangi laikausi nuomonės, kad pagal Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą asmenims, kuriems taikomos pirminės sankcijos, suteikiamos teisės, tokios išvados logiška pasekmė yra tokia, kad bet koks šio statuto 11 straipsnyje nurodyto asmens sprendimas nutraukti sutartinius santykius su asmeniu, kuriam taikomos pirminės sankcijos, kuris negali būti pateisintas jokiomis kitomis priežastimis kaip tik siekiu laikytis vieno iš statute išvardytų teisės aktų, turėtų būti laikomas negaliojančiu ir neveiksmingu, todėl nacionaliniai teismai privalėtų pripažinti, kad sutartiniai santykiai tęsiasi toliau pagal tas pačias kaip ir anksčiau buvusios komercines sąlygas[70]. Taigi toks įpareigojimas reiškia, kad atitinkamais atvejais nacionaliniai teismai turi įpareigoti bet kurį Sąjungos blokavimo statuto 11 straipsnyje nurodytą asmenį toliau tęsti nagrinėjamus sutartinius santykius, antraip būtų skirta periodinė bauda ar kita tinkama sankcija.

112. Šiuo klausimu tai, ar pagrindinėje byloje nagrinėjamuose nacionalinės teisės aktuose numatytos administracinės sankcijos (piniginė bauda), neturi reikšmės. Kadangi reikia pripažinti, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje asmenims, kuriems taikomos pirminės sankcijos, suteikiamos teisės, dėl administracinių sankcijų buvimo netampa neįmanoma ištaisyti nacionaliniams teismams tiesiogiai taikomo įpareigojimo imtis visų būtinų priemonių užtikrinti visišką minėtų teisių veiksmingumą, jei tokia nuostata būtų pažeista[71].

113. Manau, kad tokia išvada neleidžia suabejoti Chartijos 16 straipsnis.

114. Aišku, Chartija taikoma sankcijoms, kurias nustato valstybės narės, siekdamos užtikrinti Sąjungos teisės vykdymą[72], ir nekyla abejonių, kad tokio įpareigojimo nustatymas gali paveikti atitinkamos įmonės laisvę užsiimti verslu, kuri plačiai užtikrinama Chartijos 16 straipsnyje. Iš tiesų neginčijama, kad laisvė užsiimti verslu apima laisvę sudaryti sutartis[73], vadinasi, neabejotinai ir laisvę nesudaryti sutarties.

115. Vis dėlto, kaip jau paaiškinau, pripažinus (manau, kad tai privaloma padaryti), kad pagal Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą įmonėms, kurioms taikomos pirminės sankcijos, suteikiamos teisės, dėl poreikio užtikrinti visišką šių teisių veiksmingumą nacionaliniams teismams bus nustatytas įpareigojimas, jei tokios teisės būtų pažeistos, įpareigoti bet kurį šio statuto 11 straipsnyje nurodytą asmenį toliau tęsti nagrinėjamus sutartinius santykius.

116. Vadinasi, Chartijoje užtikrinama laisvė užsiimti verslu būtų pažeista ne todėl, kad atitinkamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas naudotųsi kokia nors diskrecija, o verčiau todėl, kad jis įgyvendintų *pareigą* užtikrinti visišką Sąjungos teisės veiksmingumą. Taigi galimai nepateisinamo Chartijos 16 straipsnio pažeidimo klausimą reikėtų nagrinėti tik Sąjungos teisės lygmeniu.

[70] Reikėtų priminti, kad pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją motyvais, susijusiais su valstybių narių vidaus teise, įskaitant konstitucinio pobūdžio motyvus, neleidžiama remtis Sąjungos teisės veiksmingumui apriboti. Žr. 1970 m. gruodžio 17 d. Sprendimą *Internationale Handelsgesellschaft* (11/70, EU:C:1970:114, 3 punktas) arba 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Melloni* (C-399/11, EU:C:2013:107, 59 punktas).

[71] Šioje byloje nagrinėjamu atveju verčiau kyla klausimas, ar baudos iki 500 000 EUR tikrai gali būti atgrasančios, nes JAV sankcijos gali būti iki dviejų kartų didesnės už sandorio, kurio pagrindas yra pažeidimas, už kurį skiriama bausmė, vertę, taigi sudaryti milijardus.

[72] 2017 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Berlioz Investment Fund* (C-682/15, EU:C:2017:373, 32–42 punktai).

[73] 2018 m. liepos 12 d. Sprendimas *Spika ir kt.* (C-540/16, EU:C:2018:565, 34 punktas) ir 2013 m. spalio 17 d. Sprendimas *Schaible* (C-101/12, EU:C:2013:661, 25 punktas).

117. Prieš nagrinėjant, ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa nepateisinamai pažeidžiamas Chartijos 16 straipsnis, kyla klausimas, ar Teisingumo Teismas gali tai nagrinėti procesiniu požiūriu. Iš tiesų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas formulavo savo klausimą kaip susijusį ne su Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos (ar sprendimo įtraukti nagrinėjamus JAV teisės aktus į minėto statuto priedą) galiojimu, bet su šio straipsnio, taip pat Chartijos 16 straipsnio išaiškinimu.

1. Dėl Teisingumo Teismo galimybės „ex officio“ nagrinėti Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos ir sprendimo įtraukti nagrinėjamus JAV teisės aktus į šio statuto priedą suderinamumą

118. Pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, jei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo klausimuose aiškiai nekelia abejonių dėl Sąjungos akto suderinamumo, Teisingumo Teismas neprivalo nagrinėti tokio akto galiojimo[74], nes tik nacionalinis teismas, kuris nagrinėja bylą ir turi prisiimti atsakomybę už būsimą teismo sprendimą, atsižvelgdamas į konkrečias savo nagrinėjamos bylos aplinkybes, turi įvertinti prejudicinio sprendimo poreikį, kad galėtų priimti sprendimą, ir Teisingumo Teismui pateikiamų klausimų svarbą[75]. Vis dėlto, jei Teisingumo Teismas neprivalo *ex officio* nagrinėti akto galiojimo, kai prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateikiamas dėl Sąjungos teisės išaiškinimo, ar jis gali tai padaryti *ex officio*?

119. Šiuo klausimu galima būtų pateikti du argumentus prieš tokį sprendimą. Pirma, pagal jurisprudenciją, kai pareiškiamas ieškinys dėl panaikinimo, aukštesnės galios normos pažeidimas nėra viešąja tvarka grindžiamas pagrindas, kurį Sąjungos teismas gali iškelti *ex officio*[76]. Antra, prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra taikoma ne dėl to, kad būtų suformuluotos patariamosios nuomonės bendro pobūdžio arba hipotetiniais klausimais, o dėl to, kad reikia veiksmingai išspręsti ginčą[77]. Vis dėlto pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, tik kai pagal nacionalinę teisę teismas yra įgaliotas taikyti privalomą teisės normą *ex officio*, šie įgaliojimai virsta šio teismo pareiga *ex officio* iškeli Sąjungos teisės pažeidimą[78]. Vadinasi, išvada, kad Sąjungos teisės norma negalioja, jei šalys jos neginčija, nebūtinai gali turėti poveikį veiksmingam ginčo išsprendimui, nes tokio poveikio buvimas skiriasi atsižvelgiant į pagrindų, kuriuos nacionalinis teismas gali iškelti *ex officio*, pobūdį.

120. Vis dėlto keliuose sprendimuose Teisingumo Teismas pripažino teisę *ex officio* nagrinėti prašyme priimti prejudicinį sprendimą nurodytos nuostatos galiojimą dviem konkrečiais atvejais, t. y. pirma, jei, nepaisant nagrinėjamos formuluotės, iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą akivaizdu, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo išreikštos abejonės iš tiesų susijusios su akto, kurį formaliai prašoma išaiškinti, galiojimu, ir, antra, jei šio akto galiojimo klausimas keliamas pagrindinėje byloje[79]. Iš tiesų abiem šiais atvejais nagrinėjamos nuostatos galiojimo tikrinimas *ex officio* neatrodo visiškai nesuderinamas su minėta

[74] Pavyzdžiui, šiuo klausimu žr. 2001 m. gruodžio 13 d. Sprendimą *DaimlerChrysler* (C-324/99, EU:C:2001:682, 30 punktas).

[75] 2014 m. spalio 16 d. Sprendimas *Welmory* (C-605/12, EU:C:2014:2298, 33 punktas) ir 2014 m. lapkričio 5 d. Sprendimas *Herbaria Kräuterparadies* (C-137/13, EU:C:2014:2335, 50 punktas). Taigi Teisingumo Teismas neprivalo nagrinėti Sąjungos akto galiojimo, atsižvelgdamas į motyvą, kurį jame pateikė viena iš tų šalių. Žr. 2014 m. rugsėjo 4 d. Sprendimą *Simon, Evers & Co.* (C-21/13, EU:C:2014:2154, 27 ir 28 punktai) ir 2016 m. sausio 28 d. Sprendimą *CM Eurologistik ir GLS* (C-283/14 ir C-284/14, EU:C:2016:57, 45 ir 46 punktai).

[76] 2013 m. gruodžio 10 d. Sprendimas *Komisija / Airija ir kt.* (C-272/12 P, EU:C:2013:812, 27–29 ir 36 punktai).

[77] Pavyzdžiui, žr. 2018 m. gruodžio 10 d. Sprendimą *Wightman ir kt.* (C-621/18, EU:C:2018:999, 28 punktas).

[78] 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *van Schijndel ir van Veen* (C-430/93 ir C-431/93, EU:C:1995:441, 14 punktas); 2008 m. vasario 12 d. Sprendimas *Kempter* (C-2/06, EU:C:2008:78, 45 punktas) ir 2009 m. spalio 6 d. Sprendimas *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, 54 punktas).

[79] Konkrečiai žr. 2020 m. rugsėjo 17 d. Sprendimą *Compagnie des pêches de Saint-Malo* (C-212/19, EU:C:2020:726, 28 ir 38 punktai).

jurisprudencija, nes galiojimo klausimas jau tam tikrais aspektais yra ginčo dalis, todėl galima pagrįstai manyti, kad toks nagrinėjimas galėtų būti naudingas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui.

121. Vis dėlto, siekiant *ex officio* išnagrinėti nuostatos, kurią prašoma išaiškinti, galiojimą būtina paisyti šią nuostatą priėmusių institucijų turimos teisės būti išklausytoms ir valstybių narių turimų procesinių teisių. Kaip visai neseniai vėl pažymėjo Teisingumo Teismas, „atsakymas į papildomus [prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo neiškeltus] klausimus būtų nesuderinamas su Teisingumo Teismo pareiga užtikrinti valstybių narių vyriausybėms ir suinteresuotosioms šalims galimybę pateikti pastabas pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnį, atsižvelgiant į tai, kad pagal šią nuostatą suinteresuotosioms šalims pranešama tik apie sprendimus dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą“ [80]. Gana akivaizdu, kad, atsižvelgiant į negaliojimo konstatavimo sukeliamas pasekmes, valstybės narės ar atitinkamų institucijų sprendimas, ar dalyvauti prejudicinio sprendimo procedūroje, gali skirtis atsižvelgiant į tai, ar prejudicinis klausimas turi būti suprantamas kaip susijęs su akto išaiškinimu, ar su jo galiojimu.

122. Vadinasi, net jei pateikti klausimai tik formaliai susiję su nuostatos išaiškinimu, Teisingumo Teismas, nagrinėdamas prašymą priimti prejudicinį sprendimą, vis dėlto gali tikrinti akto galiojimą *ex officio*, kai iš tokio prašymo priimti prejudicinį sprendimą arba jo santraukos, pateiktos valstybėms narėms jų oficialiąja kalba, *pakankamai aišku*, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo abejonės susijusios su akto galiojimu, nors formaliai buvo prašoma šį aktą išaiškinti, arba kad šio akto galiojimas yra svarbiausias ginčo pagrindinėje byloje dalykas. Priešingu atveju, siekiant paisyti nagrinėjamo akto autoriaus ir valstybių narių prerogatyvų būtina, kad Teisingumo Teismas praneštų jiems iš anksto apie ketinimą *ex officio* nagrinėti nagrinėjamo akto galiojimą.

123. Šioje byloje iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą aišku, jog teisiškai pakanka suprasti, kad jį pateikusio teismo išreikštos abejonės, kuriomis jis grindžia savo ketvirtąjį klausimą, susijusios su „bendro draudimo“ buvimu dėl Sąjungos blokavimo statuto priėmimo ir sprendimo įtraukti į jo priedą ITSR. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas konkrečiai pažymėjo: „kolegijos supratimu, dėl draudimo laikytis antrinių sankcijų tokiems ES ekonominės veiklos vykdytojams, kaip antai atsakovei, kurių apsaugai reglamentas, kaip nurodyta jo preambulėje, yra skirtas, kyla dilema. <…> Kolegijos manymu, [Sąjungos blokavimo statuto] 6 straipsnyje reglamentuojama teisė į žalos atlyginimą šios rizikos pakankamai nekompensuoja. Tas pats pasakytina apie [Sąjungos blokavimo statuto] 5 straipsnio antroje pastraipoje numatytą galimybę suteikti įgaliojimą išimties tvarka. <…> Turėdama tai galvoje, kolegija abejoja, ar didžiulių ekonominių nuostolių JAV rinkoje grėsmės atveju *bendras draudimas* nutraukti verslo ryšius su partneriu (kuris, be to, ekonominiu požiūriu yra nereikšmingas) siekiant išvengti šios grėsmės yra suderinamas su <…> [C]hartijos 16 straipsniu saugoma laisve užsiimti verslu ir [C]hartijos 52 straipsnyje įtvirtintu proporcingumo principu“ (išskirta mano). Be to, iš įvairių nagrinėjamos bylos šalių pastabų matyti, kad jos visiškai suprato, jog prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo abejonės susijusios su Sąjungos blokavimo statuto galiojimu.

[80] 2020 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *BAKATI PLUS* (C-656/19, EU:C:2020:1045, 33 punktas); prieš tai žr. 2014 m. spalio 16 d. Sprendimą *Welmory* (C-605/12, EU:C:2014:2298, 34 punktas), 2015 m. spalio 6 d. Sprendimą *T-Mobile Czech Republic ir Vodafone Czech Republic* (C-508/14, EU:C:2015:657, 28 ir 29 punktai) ir 2016 m. balandžio 21 d. Nutartį *Beca Engineering* (C-285/15, nepaskelbta Rink., EU:C:2016:295, 24 punktas).

124. Taigi laikausi nuomonės, kad Teisingumo Teismas gali *ex officio* nagrinėti Sąjungos blokavimo statuto ir sprendimo įtraukti ITSR į jo priedą galiojimą pagal Chartijos 16 straipsnį, neprivalėdamas valstybėms narėms pranešti apie ketinimą atlikti tokį nagrinėjimą [81].

2. Dėl Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio suderinamumo su Chartijos 16 straipsniu

125. Šiuo klausimu reikėtų priminti, kad pagal Chartijos 52 straipsnio 1 dalį bet kokios Chartijoje užtikrinamos laisvės pažeidimas gali būti leidžiamas, tik jeigu jis numatytas įstatyme ir juo paisoma esminio šių teisių ir laisvių turinio. Be to, pagal proporcingumo principą apribojimai galimi, tik jeigu jie yra būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

126. Kalbant apie pirmąją iš šių sąlygų, neginčijama, kad ji yra įvykdoma, jei laisvės užsiimti verslu pažeidimas dėl 11 straipsnyje nurodytiems asmenims nustatyto draudimo laikytis teisės aktų turi būti laikomas numatytu įstatymo tiek, kiek jis kyla iš šio statuto 5 straipsnio pirmos pastraipos.

127. Kalbant apie antrąją sąlygą, susijusią su laisvės užsiimti verslu (laisvė sudaryti sutartis yra tik vienas iš jos aspektų) esmės paisymo, reikėtų priminti, kad, kaip ir bet kuri Chartijoje nurodyta laisvė, išskyrus žmogaus orumą, garantuojamą jos 1 straipsnyje, kurio formuluotėje aiškiai nurodyta, kad jis neliečiamas, ir galbūt taip pat visas I antraštinės dalies nuostatas [82], laisvė sudaryti sutartis nėra absoliuti teisė [83] ir dėl bendrojo intereso jai gali būti taikoma daug įvairių viešosios valdžios institucijų nustatomų ribojimų, jeigu [84], atsižvelgiant į institucinį šių laisvių aspektą, šios ribojamosios priemonės yra skirtos konkrečioms situacijoms.

128. Konkrečiai dėl sutarčių laisvės Teisingumo Teismas jau yra pripažinęs, kad Sąjungos teisėje gali būti nustatytas įpareigojimas veiklos vykdytojui sudaryti sutartį, visų pirma dėl priežasčių, susijusių su konkurencijos teise [85]. Vadinasi, pagal analogiją galima daryti išvadą, kad laisvės užsiimti verslu esmė bendrai apima laisvę nesudaryti sutarties, ir tam tikromis aplinkybėmis ši teisė gali būti ribojama. Pavyzdžiui, teisės aktuose dėl vienodo statuso numatyta, kad įmonės, palaikydamos sutartinius santykius su visuomene, negali diskriminuoti dėl rasės ar lyties, bet gali būti ir kitų aplinkybių, kai remiantis viešaisiais pagrindais ši laisvė užsiimti verslu gali būti ribojama. Vadinasi, tai yra teisė, kuri gali būti ribojama, jei laikomasi kitų Chartijos 52 straipsnyje nurodytų sąlygų.

129. Todėl dar lieka išnagrinėti klausimą, ar Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti laikoma priemone, proporcinga Sąjungos pripažįstamo bendrojo intereso tikslui, o pagal Chartijos 52 straipsnį reikalaujama, kad tokia priemonė būtų būtina ir iš tikrųjų atitiktų šį tikslą. Kadangi jurisprudencijoje šios dvi sąlygos aiškinamos kaip nurodančios įprastas

[81] Mano nuomone, vis dėlto nėra reikalo nagrinėti Reglamente 2018/1100 esančio sprendimo įtraukti nagrinėjamus JAV teisės aktus į Sąjungos blokavimo statuto priedą galiojimo, nes prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas net nepaminėjo šio sprendimo.

[82] Lenaerts, K. „Exploring the limits of the ES Charter of fundamental rights“, *European Constitutional Law Review*, vol. 8(3), 2012, p. 388.

[83] 2012 m. rugsėjo 6 d. Sprendimas *Deutsches Weintor* (C-544/10, EU:C:2012:526, 54 punktas).

[84] 2013 m. sausio 22 d. Sprendimas *Sky Österreich* (C-283/11, EU:C:2013:28, 46 punktas); 2016 m. birželio 30 d. Sprendimas *Lidl* (C-134/15, EU:C:2016:498, 34 punktas) ir 2020 m. liepos 16 d. Sprendimas *Adusbef ir Federconsumatori* (C-686/18, EU:C:2020:567, 82 ir 83 punktai).

[85] Žr. 1995 m. balandžio 6 d. Sprendimą *RTE ir ITP / Komisija* (C-241/91 P ir C-242/91 P, EU:C:1995:98, 49–57 punktai); 1998 m. lapkričio 26 d. Sprendimas *Bronner* (C-7/97, EU:C:1998:569, 38–47 punktai); 2004 m. balandžio 29 d. Sprendimas *IMS Health* (C-418/01, EU:C:2004:257, 38 punktas) ir generalinės advokatės J. Kokott išvada byloje *Pressetext Nachrichtenagentur* (C-454/06, EU:C:2008:167, 133 punktas).

proporcingumo kriterijaus sąlygas, tai reiškia, kad tokios priemonės turi būti tinkamos jomis užsibrėžtam tikslui pasiekti, t. y. jomis turi būti bent prisidedama prie tokio tikslo pasiekimo ir jos neturi viršyti to, kas yra tinkama ir būtina šiam tikslui pasiekti [86].

130. Šiuo klausimu pirmiausia reikėtų pažymėti, kad, kaip jau buvo nurodyta, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje siekiama apsaugoti Sąjungą, jos valstybes nares ir fizinius bei juridinius asmenis, kurie Sąjungoje naudojasi pagrindinėmis teisėmis, nuo eksteritorialaus priede išvardytų teisės aktų taikymo ir neutralizuoti šių teisės aktų sukeliamas pasekmes. Kaip nurodyta šio statuto šeštoje konstatuojamojoje dalyje, šis tikslas yra dalis bendresnių tikslų išlaikyti nustatytą teisinę tvarką ir apsaugoti Sąjungos bei valstybių narių interesus nuo užsienio teisės aktų, kurių aprėptis laikoma per didele ir kurie veikia pažeidžiant tarptautinę teisę, eksteritorialaus poveikio. Kadangi konkrečiai pagal ESS 21 straipsnio 2 dalies a, b, e ir h punktus Sąjungai pavedama siekti tikslo apginti savo pagrindinius interesus, remti tarptautinės teisės principus, skatinti tarptautinės prekybos kliūčių naikinimą ir gerą pasaulinį valdymą, tokius tikslus reikėtų laikyti priskiriamais prie Sąjungos pripažįstamo bendrojo intereso tikslų [87]. Visi tikslai taip pat yra pamatiniai viešosios politikos tikslai, kurie taip pat skirti apsaugoti Sąjungos valstybių narių nacionalinio suvereniteto esmei.

131. Antra, Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa atrodo *tinkama* minėtiems tikslams *pasiekti*. Šiuo klausimu reikėtų priminti, kad, kaip jau buvo paaiškinta, tame straipsnyje tik apibrėžiamos pasekmės, siejamos su teisės aktų įtraukimu į šio statuto priedą. Žinoma, Sąjungos blokavimo statute aiškiai nenurodyta, kokiais kriterijais remdamasi Komisija gali nuspręsti įtraukti teisės aktus į šį priedą [88]. Tačiau iš minėto statuto tikslų galima spręsti, jog pagrindinis kriterijus yra tas, kad užsienio teisės aktai, kuriais nustatomos sankcijos, turi eksteritorialų poveikį, bent kaip tai suprantama pagal Sąjungos blokavimo statutą. Atsižvelgiant į šį kriterijų atrodo, kad priemone, kuria Europos bendrovėms draudžiama laikytis to statuto priede išvardytų teisės aktų, minėti tikslai gali būti pasiekti [89].

[86] Šiuo klausimu, pavyzdžiui, žr. 2019 m. gruodžio 19 d. Sprendimą *Deutsche Umwelthilfe* (C-752/18, EU:C:2019:1114, 52 punktas) arba 2013 m. sausio 22 d. Sprendimą *Sky Österreich* (C-283/11, EU:C:2013:28, 50 punktas). Jurisprudencijoje taip pat kartais nurodomas trečiasis kriterijus, t. y. kad sukelta nepalanki padėtis neturi būti neproporcinga siekiamiems tikslams. Jurisprudencijoje kartais taip pat nurodomas kitas kriterijus, pagal kurį, kai galima rinktis iš kelių tinkamų priemonių, reikia pasirinkti mažiausiai varžančią, o sukelti nepatogumai neturi būti neproporcingi siekiamiems tikslams. Tačiau galima laikyti, kad šiuos kriterijus jau apima du pirma minėti kriterijai. Žr., pavyzdžiui, 2020 m. gruodžio 17 d. Sprendimą *Centraal Israëlitisch Consistorie van België ir kt.* (C-336/19, EU:C:2020:1031, 64 punktas).

[87] Šiuo klausimu reikėtų pažymėti, kad pagal tarptautinę teisę leidžiama imtis atsakomųjų priemonių. Dėl sąlygų, kuriomis tokios priemonės leidžiamos, žr. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto, kurį Tarptautinės teisės komisija priėmė savo 53-iojoje sesijoje ir patvirtino 2002 m. sausio 28 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija, 49 ir paskesnius straipsnius su komentarais; taip pat Leben, Ch. „Les contre-mesures inter-étatiques et les réactions à l'illicite dans la société internationale", *Annuaire Français de Droit International*, vol. 28, 1982, p. 9–77 ir Sicilianos, L.A. „La codification des contre-mesures par la Commission du droit international", in *Revue belge de droit international*, vol. 38, 2005, p. 447–500. Bet kuriuo atveju kai kurie autoriai mano, kad techniškai Sąjungos blokavimo statutas priskirtinas prie retorsijų, t. y. nedraugiškų priemonių, kurios pačios nelaikomos tarptautinės teisės pažeidimais, nes jomis nepažeidžiamos tarptautinėje teisėje pripažįstamos jurisdikcijos taisyklės. Žr. Ruys, T. ir Ryngaert, C. „Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to US Secondary Sanctions", *British Yearbook of International Law*, 2020, p. 82.

[88] Kadangi nėra nustatyta aiškių teisės aktų įtraukimo į priedą kriterijų, tai gali kelti tam tikrą susirūpinimą. Vis dėlto, kadangi šioje byloje pateiktais klausimais šie aspektai nekeliami, šio klausimo išsamiau nenagrinėsiu.

[89] Reikia pripažinti, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa gal ir gali atrodyti atgyvenusi, nes *US Federal District Court for the Eastern District of Pennsylvania* byloje *United States v. Brodie* atmetė užsienio valstybės prievartos doktrinos taikymą blokavimo statuto atžvilgiu. Vis dėlto *US Supreme Court* niekada nėra priėmęs aiškaus sprendimo dėl užsienio valstybės prievartos doktrinos įgyvendinamumo Sąjungos blokavimo statuto atžvilgiu. Be to, negalima atmesti, kad, remiantis šia ar panašiomis doktrinomis, minėtas straipsnis gali būti gynybos priemonė, kalbant apie kitus teisės aktus nei nagrinėjamieji šioje byloje. Bet kuriuo atveju ši nuostata išlieka reikšminga, atsižvelgiant į tikslą neutralizuoti tokių teisės aktų poveikį.

132. Tokia nuostata taip pat atrodo būtina, nes, regis, nėra mažiau ribojančių priemonių minėtiems tikslams pasiekti, ir kartu – veiksminga [90].

133. Galiausiai, kalbant apie būtinybę, kad nagrinėjama priemone nebūtų sukelta jos siekiamiems tikslams neproporcinga nepalanki padėtis, kuri vis nurodoma Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, galima pažymėti, jog Teisingumo Teismas jau yra pripažinęs, kad priemonės, kurių Sąjunga ėmėsi Bendros užsienio ir saugumo politikos tikslais, gali „tur[ėti] poveikį teisei į nuosavybę ir laisvei užsiimti profesine veikla, taip sukeldamos žalos šalims, kurios visiškai nėra atsakingos dėl padėties, lėmusios sankcijas“ [91].

134. Be to, pagal Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio antrą pastraipą ekonominės veiklos vykdytojai gali prašyti Komisijos leidimo nukrypti nuo šio straipsnio pirmos pastraipos, jei kitoks elgesys rimtai pakenktų jų ar Sąjungos interesams. Pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją tokio išimčių mechanizmo buvimo pakanka užtikrinti, kad nagrinėjamas draudimas nepagrįstai nepažeistų esminės laisvės [92]. Iš tiesų, esant tokiai aplinkybei, labiausiai tikėtina, kad laisvė užsiimti verslu būtų pažeista dėl nepagrįsto Komisijos atsisakymo taikyti tokią išimtį [93].

135. Taigi manau, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa neprieštarauja Chartijos 16 straipsniui. Vis dėlto tai nereiškia, kad tokia pati išvada taikytina sprendimui įtraukti teisės aktus į priedą. Tačiau aišku, kad Komisija, įtraukdama trečiųjų šalių priimtus teisės aktus į priedą, taip pat privalo užtikrinti, kad toks įtraukimas atitiktų Sąjungos blokavimo statuto tikslus ir kad tokio įtraukimo sukeliamos pasekmės būtų pateisinamos ir proporcingos Sąjungos blokavimo statuto sukeliamoms pasekmėms. Vis dėlto nei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, nei šalys nekėlė šio klausimo, be to, nei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, nei šalys jo net nepaminėjo, ir bet kuriuo atveju šioje byloje nebuvo teigiama, kad JAV teisės aktai, kuriais nustatomos sankcijos, buvo netinkamai įtraukti į minėtą priedą.

V. Išvada

136. Pabaigoje negaliu nepasakyti, kad tikrai nesidžiaugiu, konstatuodamas būtent tokį rezultatą. Kaip rodo šios bylos faktinės aplinkybės, Sąjungos blokavimo statutas yra labai tiesmuka priemonė, kuria siekiama „sterilizuoti“ nepageidaujamą JAV sankcijų poveikį Sąjungoje. Šis sterilizavimo metodas neišvengiamai sukels nuostolių ir daug kas gali galvoti, kad *Telekom Deutschland* bus viena iš pirmųjų nukentėjusiųjų, ypač turint omenyje jos plataus masto veiklą JAV. Kaip jau užsiminiau, Sąjungos teisės aktų leidėjas galėtų įvertinti ir apsvarstyti šiuos klausimus.

[90] Šiuo klausimu reikėtų pabrėžti, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmoje pastraipoje numatyta tik galimybė uždrausti šio statuto 11 straipsnyje nurodytiems asmenims laikytis teisės aktų, jei šie teisės aktai atitinka šiame statute nustatytas sąlygas arba yra įtraukti į šį priedą remiantis šio statuto tikslais. Klausimas, ar konkrečiu atveju sprendimas įtraukti konkretų teisės aktą į priedą yra proporcinga priemonė, susijęs su tokio sprendimo galiojimo peržiūra, o ne peržiūra pagal Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirmą pastraipą.

[91] 2020 m. birželio 25 d. Sprendimas *VTB Bank / Taryba* (C-729/18 P, nepaskelbtas Rink., EU:C:2020:499, 80 ir 81 punktai) ir 2020 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *NK (Vadovaujamas pareigas užimančių darbuotojų profesinės pensijos)* (C-223/19, EU:C:2020:753, 89 punktas).

[92] Pagal analogiją žr. 2020 m. spalio 6 d. Sprendimą *État luxembourgeois (Teisminė gynyba nuo įpareigojimų pateikti informaciją pagal mokesčių teisę)* (C-245/19 ir C-246/19, EU:C:2020:795, 92 punktas).

[93] Kaip nurodo Tom Ruys ir Cedric Ryngaert, iki 2019 m. vidurio tokių prašymų buvo pateikta vos 15. Vis dėlto Komisija nėra pateikusi duomenų, kiek tokių prašymų buvo patenkinta. Ruys, T. ir Ryngaert, C. „Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to US Secondary Sanctions“, *British Yearbook of International Law*, 2020, p. 87.

137. Vis dėlto Teisingumo Teismas yra tik teismas ir mūsų pareiga – vykdyti deramai priimtų teisės aktų nuostatas. Dėl mano jau nurodytų priežasčių laikausi nuomonės, kad Sąjungos blokavimo statuto 5 straipsnio pirma pastraipa sukelia tokius toli siekiančius padarinius, net jei esamomis aplinkybėmis tokias teisės aktų nuostatas būtų galima laikyti neįprastai ir nepageidaujamai ribojančiomis įprastas verslo laisves. Taigi siūlyčiau taip atsakyti į *Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg* (Hanzos miesto aukštesnysis apygardos teismas, Hamburgas, Vokietija) klausimus:

1. 1996 m. lapkričio 22 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2271/96, saugančio nuo trečiosios šalies priimtų teisės aktų eksteritorialaus taikymo poveikio ir tuo grindžiamų ar iš to kylančių veiksmų, 5 straipsnio pirma pastraipa turėtų būti aiškinama taip, kad ji netaikoma tik tuo atveju, jei šalies, kurios įstatymai ir kiti teisės aktai išvardyti šio statuto priede, administracinė ar teisminė institucija tiesiogiai ar netiesiogiai pateikė tam tikrus nurodymus šio statuto 11 straipsnyje nurodytam asmeniui. Taigi šioje nuostatoje nustatytas draudimas taikomas net ir tuo atveju, jei veiklos vykdytojas laikosi tokių teisės aktų, prieš tai nebūdamas užsienio administracijos ar teisminės institucijos priverstas to daryti.

2. Pagal Reglamento Nr. 2271/96 5 straipsnio pirmą pastraipą nacionalinę teisę draudžiama aiškinti taip, kad šio reglamento 11 straipsnyje nurodytas asmuo gali nutraukti tęstinę sutartinę prievolę su susitariančiąja šalimi, įtraukta į JAV Užsienio lėšų kontrolės biuro tvarkomą Ypatingųjų kategorijų piliečių sąrašą, niekuomet neturėdamas pateisinti savo sprendimo nutraukti tas sutartis.

3. Reglamento Nr. 2271/96 5 straipsnio pirma pastraipa turi būti aiškinama taip, kad jei nesilaikoma šio straipsnio nuostatų, nacionalinis teismas, į kurį kreipėsi susitariančioji šalis, kuriai taikomos pirminės sankcijos, privalo įpareigoti šio reglamento 11 straipsnyje nurodytą asmenį toliau tęsti šiuos sutartinius santykius, nors, pirma, 5 straipsnio antra pastraipa turėtų būti aiškinama siaurai, antra, toks teismo įpareigojimas gali pažeisti Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 16 straipsnį ir, trečia, todėl toks asmuo gali būti griežtai nubaustas institucijų, atsakingų už vieno iš minėto reglamento priede nurodytų teisės aktų taikymą.